

Regeringens proposition

1978/79: 38

om ändring i lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen;

beslutad den 2 november 1978.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

OLA ULLSTEN

BIRGIT FRIGGEBO

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ändrade regler om upphävande av s. k. skogsfångsservitut. Enligt förslaget förbättras möjligheterna att behålla servitut som avser rätt att ta ved till fastighet som används till permanentbostad. Dessutom föreslås en bestämmelse som skall underlätta möjligheterna att bevara vedservitut i samband med ändringar i fastighetsindelningen.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1979.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen

Härigenom föreskrivs att 15 § lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

15 §

Servitut avseende skogsfång eller bete får upphävas genom fastighetsreglering, även om sådana omständigheter som avses i 7 kap. 5 § fastighetsbildningslagen ej föreligger.

Servitut avseende skogsfång eller bete får upphävas genom fastighetsreglering, även om sådana omständigheter som avses i 7 kap. 5 § fastighetsbildningslagen ej föreligger. *Vad nu sagts gäller dock ej i den mån servitutet avser rätt att ta ved till fastighet som används till stadigvarande bostad.*

Utan hinder av 7 kap. 2 § första stycket fastighetsbildningslagen får servitut avseende rätt att ta ved till fastighet som används till stadigvarande bostad bildas som ersättning, när servitut innefattande sådan rätt helt eller delvis upphör genom att mark överförs till annan fastighet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1979.

¹ Lagen omtryckt 1971: 1036.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1978-10-05

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Ullsten, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Burenstam Linder, Wikström, Johansson, Friggebo, Wirtén

Föredragande: statsrådet Olsson

Lagradsremiss om ändring i lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen

1 Inledning

Enligt gällande rätt är det förbjudet att bilda nya skogsfångsservitut. Bestämmelser härom finns i jordabalken (JB) och fastighetsbildningslagen (1970: 988, FBL). Äldre skogsfångsservitut kan upphävas genom fastighetsreglering, bl. a. med stöd av en särskild bestämmelse i 15 § lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen (FBLP).

I januari 1978 tillsatte jag en arbetsgrupp, bestående av företrädare för justitie-, bostads- och jordbruksdepartementen, för att se över bestämmelserna om skogsfångsservitut. Arbetsgruppen skulle inrikta sitt arbete på att öka skyddet för skogsfångsservitut som fortfarande har betydelse bl. a. för fastigheters bränsleförsörjning.

Arbetsgruppen lade i juli 1978 fram en promemoria med förslag till ändringar av bestämmelserna om skogsfångsservitut i FBL och FBLP. Promemorian — som också innehåller en redogörelse för gällande rätt och förarbeten m. m. — bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av hovrätten för Nedre Norrland, Härnösands tingsrätt, statens lantmäteriverk (LMV), länsstyrelserna i Västernorrlands och Norrbottens län, skogsvårdsstyrelsen i Västernorrlands län, lantbruksnämnden i Västernorrlands län, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Forse servitutsgrupp, Graningeverkens AB, AB Iggesunds Bruk, Mo och Domsjö AB, Svenska Cellulosa AB (SCA) och Sveriges lantmätareförening.

LMV har bifogat yttranden av överlantmätarmyndigheterna i Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län. Länsstyrelsen i Norrbottens län har bifogat yttranden av skogsvårdsstyrelsen och lantbruksnämnden i länet. Graningeverkens AB har förklarat sig instämma i SCA:s yttrande.

En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

2 Föredraganden

2.1 Upphävande av skogsfångsservitut

Sedan den 1 januari 1972 är det förbjudet att bilda nya skogsfångsservitut. Äldre skogsfångsservitut kan upphävas genom fastighetsreglering. I 15 § FBLP finns en särskild bestämmelse om skogsfångs- och betesservitut som har till syfte att göra det lättare att upphäva sådana servitut. Bestämmelsen innebär att servitut som avser skogsfång eller bete får upphävas genom fastighetsreglering även om inte de allmänna förutsättningarna för upphävande av servitut i 7 kap. 5 § FBL föreligger.

Som skäl för att avveckla existerande skogsfångs- och betesservitut anfördes vid tillkomsten av FBL framför allt att sådana servitut medförde olägenheter från skogsvårdssynpunkt och hindrade ett rationellt skogsbruk. Det påpekades också att behovet av skogsservitut som komplement till ofullständiga jordbrukslägenheter hade minskat efter hand.

I promemorian framhålls att de nya bestämmelserna om skogsfångsservitut i vissa fall kan leda till betydande olägenheter för servitutshavarna genom att det har blivit alltför lätt för ägaren av en servitutsbelastad fastighet att bli fri från servitutet, även om servitutshavaren har behov av det. I promemorian föreslås därför att möjligheterna att upphäva skogsfångsservitut med stöd av 15 § FBLP begränsas. Enligt förslaget skall bestämmelsen inte vara tillämplig på servitut som avser rätt att ta virke till ved, om den härskande fastigheten stadigvarande används till bostad och servitutet har betydelse för fastighetens bränsleförsörjning.

Förslaget om begränsning av möjligheterna att upphäva skogsfångsservitut har fått ett övervägande positivt mottagande under remissbehandlingen. De flesta remissinstanserna tillstyrker i princip förslaget även om kritik framförs beträffande vissa detaljer. Några remissinstanser, främst företrädare för storskogsbruket, ställer sig dock avvisande till förslaget och avstyrker att det läggs till grund för lagstiftning.

Som framhålls i promemorian är de skäl för avveckling av skogsservituten som fördes fram under förarbetena till FBL i stor utsträckning giltiga fortfarande. Även enligt min mening får det i flertalet fall anses önskvärt att sådana servitut försvinner. Det är emellertid viktigt att avvecklingen sker på ett sådant sätt att det inte uppstår påtagliga olägenheter för de berörda servitutshavarna.

Vad som har kommit fram om tillämpningen av de nuvarande bestämmelserna visar att bestämmelserna i praktiken kan leda till bety-

dande olägenheter för den som har rätt till skogsfångsservitut. Däremot är det inget som tyder på att bestämmelserna skulle ge upphov till några problem när det gäller betesservitut.

De olägenheter som har visat sig hänger samman med att bestämmelsen i 15 § FBLP ger ägaren av den tjänande fastigheten en praktiskt taget ovillkorlig rätt att bli kvitt servitutet, om han så önskar. Olägenheter kan framför allt drabba den som använder den härskande fastigheten till permanentbostad och som är beroende av ved för uppvärmningen. För sådana servitutshavare kan det inte sällan vara svårt att skaffa fullgod ersättning för ett förlorat servitut.

Redan av det sagda framgår att jag inte kan ansluta mig till de remissinstanser som menar att de nuvarande bestämmelserna fungerar tillfredsställande. Tvärtom anser jag att nuvarande ordning medför olägenheter som inte är godtagbara och att det är angeläget att vidta åtgärder för att avhjälpa olägenheterna. Detta bör ske i första hand genom att man mjukar upp den nuvarande bestämmelsen i 15 § FBLP i den mån den rör skogsfångsservitut.

Den typ av skogsfångsservitut som normalt är av störst betydelse för den härskande fastigheten är servitut som avser rätt att ta virke till ved. Mindre betydelse har sådana servitut som avser rätt att ta virke för något annat ändamål, t. ex. till stängsel och hässjor. I promemorian föreslås också att undantag från bestämmelsen i 15 § FBLP inte skall avse andra servitut än vedservitut.

Den angivna begränsningen tillstyrks av de flesta remissinstanserna. Från några håll görs dock gällande att det inte finns anledning att göra skillnad mellan vedservitut och andra slag av skogsfångsservitut. Några remissinstanser påpekar att den föreslagna avgränsningen kan medföra svårigheter i fråga om servitut som avser rätt att ta virke såväl till ved som för något annat ändamål. De påstådda svårigheterna föranleds av bestämmelsen i 5 kap. 4 § första stycket FBL, som innehåller den allmänna förutsättning för fastighetsreglering som brukar betecknas som båtnadsvillkoret. Bestämmelsen, som är tillämplig även vid upphävande av servitut med stöd av 15 § FBLP, innebär att fastighetsreglering får ske bara om fördelarna av regleringen överstiger kostnaderna. Enligt de ifrågavarande remissinstanserna skulle den i promemorian föreslagna avgränsningen medföra att den del av ett blandat skogsfångsservitut som avsåg annat än ved normalt inte skulle kunna avvecklas, därför att regleringsvinsten inte skulle överstiga kostnaderna.

De invändningar som har riktats mot den föreslagna avgränsningen med hänvisning till båtnadsvillkoret kan i och för sig göras gällande oavsett om det är fråga om ett blandat servitut eller ej. Flera remissinstanser har också påpekat att båtnadsvillkoret över huvud taget kan göra det omöjligt att upphäva servitut av ringa värde, särskilt som förrätningskostnaderna under senare år har stigit betydligt.

Med anledning härav vill jag till en början framhålla att båtnadsvillkoret enligt min mening har en viktig uppgift att fylla som en spärr mot fastighetsregleringsåtgärder som inte har något större värde. Jag anser inte att det finns skäl att luckra upp båtnadsvillkoret för att underlätta avvecklingen av mer eller mindre betydelselösa skogsfångsservitut. Jag vill också peka på att dessa problem har behandlats i en promemoria (Ds Ju 1977: 12) Uppföljande översyn av fastighetsbildningslagstiftningen. I promemorian föreslås ett särskilt regelsystem för sådan sanering av fastighetsindelningen och rättighetsförhållandena som är angelägen från allmän synpunkt. Promemorian har remissbehandlats och övervägs f. n. inom justitiedepartementet.

När det gäller frågan vilka slag av servitut som bör undantas från den nuvarande bestämmelsen i 15 § FBLP anser jag för min del att den begränsning till vedservitut som har gjorts i promemorian är naturlig. Rätten att ta ved är regelmässigt av mer grundläggande betydelse än andra rättigheter som kan ingå i ett skogsfångsservitut. En servitutsrättighet som avser annat än ved kan också lättare ersättas genom att servitutshavaren köper det virke som behövs eller anskaffar det på annat sätt.

De invändningar som på denna punkt har anförts under remissbehandlingen utgör alltså enligt min mening inte något avgörande skäl mot den föreslagna avgränsningen. I de fall den del av ett skogsfångsservitut som avser annat än ved verkligen utgör en mera betydande belastning på den tjänande fastigheten torde värdet av en reglering bli tillräckligt stort för att servitutet skall kunna avvecklas i den delen. Och om belastningen är obetydlig, lär det knappast medföra några större olägenheter för ägaren av den tjänande fastigheten om servitutet får finnas kvar tills det eventuellt kan upphävas i samband med någon annan fastighetsbildningsåtgärd. F. ö. finns alltid möjligheten att utan hinder av 5 kap. 4 § första stycket FBL avveckla ett servitut, om parterna är ense om det.

På grund av det anförda anser jag att undantaget från 15 § FBLP bör begränsas till vedservitut eller, om ett servitut avser även annat än rätt att ta ved, till den del av servitutet som avser vedtäkt.

I likhet med flertalet remissinstanser anser jag att undantaget beträffande vedservitut bör begränsas till sådana fall då den härskande fastigheten används till permanentbostad. Bl. a. mot bakgrund av den allmänna inställningen att skogsfångsservitut på sikt bör avskaffas finns det inte skäl att undanta vedservitut som tillkommer en fritidsfastighet från 15 § FBLP, oavsett hur stor del av året fastigheten används.

Vid bedömningen av om en fastighet används till permanentbostad eller ej bör man i första hand se till den aktuella användningen. Denna bör emellertid ses i stort, dvs. i belysning av hur den kommande användningen kan beräknas bli. Även om fastigheten under en viss tid inte

utnyttjas som bostad eller tillfälligtvis används till fritidsbostad, t. ex. därför att ägaren inte har möjlighet att bo där på grund av vistelse på sjukhus eller ålderdomshem, bör ett vedservitut som hör till fastigheten kunna få finnas kvar. Om emellertid ägaren har permanent bostad på annat håll och inte heller någon annan använder fastigheten som helårsbostad, finns det som regel inte tillräckliga skäl att bevara ett vedservitut. Det bör alltså normalt inte räcka att ägaren säger sig ha för avsikt att bosätta sig på fastigheten om några år, vid pensionsålderns inträde e. d.

På grund av det anförda föreslår jag att undantaget för vedservitut skall gälla sådana fall då den härskande fastigheten används till stadigvarande bostad.

Flera remissinstanser har tagit upp frågor om i vad mån servitutshavarens behov av servitutet bör påverka bedömningen av om det bör få finnas kvar eller ej. I det sammanhanget berörs bl. a. frågan hur uppvärmningen faktiskt sker på den härskande fastigheten och frågan om servitutshavaren har möjlighet att ta ved från egen skog.

För egen del vill jag understryka att servitutshavarens behov av servitutet är av avgörande betydelse för bedömningen av om servitutet skall få finnas kvar eller ej. När jag i det föregående har förordat att servitut som avser rätt att ta ved till fastighet som används till stadigvarande bostad skall undantas från bestämmelsen i 15 § FBLP är det just hänsynen till servitutshavarens behov som är det viktigaste skälet. Enligt min mening bör ett sådant servitut i princip få finnas kvar så länge det verkligen har betydelse för fastighetens bränsleförsörjning.

Servitutets betydelse är särskilt stor, om fastigheten är försedd med en värmepanna som enbart kan eldas med ved och värmesystemet inte utan omfattande ändringar kan läggas om till oljeeldning e. d. Även när värmesystemet är konstruerat för både vedeldning och oljeeldning kan det dock vara befogat att bevara ett vedservitut, om det verkligen utnyttjas för att förse fastigheten med bränsle eller om en övergång till vedeldning är aktuell. Motsvarande gäller kombinationer av el- och veduppvärmning.

När det gäller härskande fastigheter som har egen skog finns i allmänhet inte tillräckliga skäl att bevara ett vedservitut, om den egna skogen räcker för att tillgodose bränslebehovet. Därvid bör emellertid beaktas att ved från egen skog inte skall behöva tas ut av bättre sortiment, t. ex. massaved eller sågtimmer. Vid tillräckliga arealer med lämplig vedskog bör däremot bränslebehovet med fördel kunna tillgodoses inom den egna fastigheten.

Det kan ifrågasättas om det finns anledning att som i promemoriaförslaget ta in ett särskilt villkor i lagtexten för att ange att undantagsregeln för vedservitut skall gälla bara om servitutet har betydelse för fastighetens bränsleförsörjning e. d. Under remissbehandlingen har påpekats

att ett sådant rekvisit egentligen inte fyller någon funktion. I 7 kap. 5 § andra stycket FBL finns nämligen en bestämmelse som gör det möjligt att upphäva servitut som inte behövs. Där föreskrivs att servitut får upphävas, bl. a. om servitutet inte behövs för den härskande fastigheten eller om nyttan av servitutet är ringa i jämförelse med belastningen på den tjänande fastigheten. Visserligen krävs för tillämpningen av den bestämmelsen att förhållandena har ändrats. Men när det finns anledning att upphäva ett skogsfångsservitut på grund av att det inte behövs för fastighetens bränsleförsörjning torde det regelmässigt föreligga ändrade förhållanden.

Jag ansluter mig till uppfattningen att det är onödigt att i undantagsbestämmelsen för vedservitut ta in ett särskilt rekvisit om servitutets betydelse för fastighetens bränsleförsörjning e. d. I de fall ett vedservitut verkligen saknar betydelse för bränsleförsörjningen bör det finnas tillräckliga möjligheter att upphäva det med stöd av 7 kap. 5 § FBL.

Under remissbehandlingen har från LMV:s sida gjorts gällande att det skulle vara en fördel om förutsättningarna för upphävande av skogsfångsservitut reglerades uttömmande i 15 § FBLP, bl. a. därför att man då inte skulle behöva tillämpa bestämmelserna i 7 kap. 4 och 5 §§ FBL. Redan av vad jag har sagt i det föregående följer att jag inte delar den uppfattningen. Enligt min mening är det inte befogat med en så speciell reglering av skogsfångsservitutet. Jag anser tvärtom att det är en fördel om de allmänna reglerna så långt som möjligt blir tillämpliga också på skogsfångsservitutet. Å andra sidan finns det inte anledning att, som en annan remissinstans har föreslagit, slopa 15 § FBLP och ta in reglerna om upphävande av skogsfångsservitut i 7 kap. FBL. Bestämmelserna här om har enligt min mening sin naturliga plats bland övergångsbestämmelserna. För min del förordar jag därför samma lösning som föreslås i promemorian, nämligen att i 15 § FBLP tas in ett undantag för de servitut som inte längre skall kunna upphävas med stöd av den paragrafen.

Bland de nuvarande skogsfångsservitutet finns både anvisningsservitut och fria servitut. Den som har ett anvisningsservitut får ta virke bara på platser som ägaren av den tjänande fastigheten anvisar. Ett fritt servitut får däremot utövas var som helst på den tjänande fastigheten. Under remissbehandlingen har framförts önskemål om att det skall införas ökade möjligheter att förvandla fria servitut till anvisningsservitut. Med anledning härav vill jag påpeka att det redan nu finns möjlighet att vid fastighetsreglering göra om ett fritt servitut till ett anvisningsservitut enligt bestämmelserna om ändring av servitut i 7 kap. 3 och 4 §§ FBL. Där föreskrivs som förutsättning för ändring bl. a. att servitutet hindrar ett ändamålsenligt utnyttjande av den tjänande fastigheten och att denna olägenhet kan undanröjas genom ändringen. Har förhållandena ändrats efter servitutets tillkomst, får ett servitut ändras också om det skulle innebära väsentlig fördel för den tjänande eller härskande fastigheten utan

att medföra olägenhet av betydelse för den andra. Genom dessa bestämmelser torde det föreligga tillräckliga möjligheter att vid behov ändra fria skogsfångsservitut till anvisningsservitut. Någon ytterligare bestämmelse i detta avseende behövs alltså inte.

Sammanfattningsvis föreslår jag i fråga om upphävande av skogsfångsservitut att det i 15 § andra stycket FBLP införs en bestämmelse om att paragrafens första stycke inte gäller servitut som avser rätt att ta ved till fastighet som används till stadigvarande bostad.

2.2 Ersättning för skogsfångsservitut

En servitutshavare som går miste om ett skogsfångsservitut får som regel ersättning i pengar. Det finns dock möjlighet att i undantagsfall besluta om markvederlag.

När ersättning bestäms i pengar beräknas den enligt samma principer som vid andra fastighetsbildningsåtgärder. Servitutshavaren får ersättning i första hand för servitutets positiva värde, dvs. dess värde för den härskande fastigheten. I enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 10 § FBL bestäms detta med hänsyn särskilt till förändringar i fastighetens marknadsvärde. I praktiken görs värderingen ofta på grundval av en uppskattning av avkastningsvärdet. Värderingen sker i princip så, att man uppskattar värdet av den mängd virke servitutshavaren får tillgodogöra sig med avdrag för kostnader för avverkning och hemtransport av virket. Avdrag för kostnader görs i princip oavsett om servitutshavaren själv kan utföra arbetet eller ej.

Vid sidan av ersättningen för servitutets positiva värde har servitutshavaren rätt att få del i den regleringsvinst som uppkommer genom att servitutet upphävs. Vinstens storlek erhålls genom att servitutets negativa värde, dvs. dess belastning på den tjänande fastigheten, minskas med det positiva värdet och kostnaderna för regleringen. Vinsten torde i allmänhet fördelas mellan de berörda fastigheterna på grundval av förhållandet mellan det positiva och det negativa värdet av servitutet.

I promemorian föreslås inte någon ändring av ersättningsreglerna. De flesta remissinstanser som har yttrat sig i frågan anser att de nuvarande bestämmelserna fungerar tillfredsställande. Några remissinstanser anser dock att det bör införas ökade möjligheter att besluta om markvederlag. Företrädare för servitutshavarna anser att nuvarande ordning är helt otillfredsställande. De hävdar att ersättningsreglerna leder till alldeles för låga ersättningar och förordar att man inför en ny värderingsmetod. En annan remissinstans gör en jämförelse med ersättningsreglerna vid expropriation och föreslår att det införs en möjlighet att ersätta också personlig skada.

Frågan om markvederlag diskuterades ingående under förarbetena till de nuvarande bestämmelserna. I den promemoria som låg bakom för-

slaget till FBLP föreslogs regler om markvederlag. Departementschefen gick emellertid ifrån förslaget, och i det förslag som antogs av riksdagen fanns inte några särskilda bestämmelser om markvederlag. Som skäl mot att införa sådana bestämmelser anförde departementschefen bl. a. jordpolitiska hänsyn. I fråga om servitutshavare som hade ett verkligt behov av servitutet erinrade han om reglerna i 5 kap. 8 § FBL och framhöll att servitutet i sådana fall inte skulle kunna upphävas utan att fastigheten fick mark som kompensation.

Enligt min mening finns det inte skäl att bedöma frågan om markvederlag på annat sätt nu än vid FBL:s tillkomst. En ordning som innebär att innehavare av skogsfångsservitut mera allmänt får vederlag i mark, om servitutet upphävs, skulle leda till att skogsmarken delades upp i småbitar. En sådan utveckling skulle uppenbarligen innebära nackdelar, inte minst genom att försvåra ett rationellt skogsbruk. Som någon remissinstans har påpekat skulle det dessutom medföra betydande svårigheter att bestämma markvederlaget på ett rimligt sätt. Jag anser att den möjlighet som redan nu finns att besluta om vederlag i mark är tillräcklig för de undantagsfall där markvederlag kan vara befogat.

Under remissbehandlingen har man från några håll pekat på möjligheten att bilda s. k. gemensamhetsskog i samband med avveckling av skogsfångsservitut. Bestämmelser om gemensamhetsskog finns i 6 kap. FBL. De syftar till att underlätta storleksrationaliseringar genom att ge möjlighet att föra samman mindre skogsområden i olika ägares hand till en samfällighet. Bestämmelserna tar alltså sikte på sådana fall då de berörda fastigheterna redan har skogsmark. Så är inte fallet, i varje fall inte normalt, när det är fråga om fastigheter med skogsfångsservitut. Grunden för servituten är ju att de härskande fastigheterna saknar egen skogsmark.

I och för sig skulle man kunna tänka sig att ersättningen för ett upphävt skogsfångsservitut utgick i form av mark, som överfördes till en samfällighet. Det torde emellertid mera sällan finnas förutsättningar för ett sådant arrangemang. Det förutsätter normalt att frågan om upphävande av skogsfångsservitut kommer upp samtidigt för ett flertal närbelägna fastigheter som har behov av tillgång till skog. Det är också tydligt att bestämmelserna om gemensamhetsskog i sin nuvarande utformning inte passar särskilt väl för att bilda samfälligheter som ersättning för upphävda skogsfångsservitut. Enligt min mening finns det inte heller anledning att ändra bestämmelserna för att underlätta sådana lösningar. De servitutshavare som har ett beaktansvärt behov av tillgång till skog bör bli tillräckligt väl tillgodosedda genom de ökade möjligheter att behålla vedservitutet som jag har föreslagit.

Ersättning för ett upphävt skogsfångsservitut bör således normalt utgå i pengar. Det är önskvärt att så långt som möjligt tillämpa samma ersättningsregler vid upphävande av skogsfångsservitut som vid andra fastig-

hetsbildningsåtgärder. Enligt min mening är de nuvarande ersättningsreglerna i det stora hela lämpligt utformade. Jag kan dock ha förståelse för att servitutshavarna i en del fall kan uppfatta ersättningsbeloppen som alltför låga.

Enligt min mening kan det finnas anledning att införa en möjlighet att ersätta också personlig skada. Frågan härom bör emellertid prövas i ett större sammanhang, eftersom det kan finnas skäl att ersätta personlig skada även vid andra fastighetsbildningsåtgärder än upphävande av skogsfångsservitut. Jag vill erinra om att ett förslag om en sådan ersättningsmöjlighet har lagts fram i promemorian (Ds Ju 1977: 12) Uppföljande översyn av fastighetsbildningslagstiftningen.

Jag vill vidare understryka att mina tidigare förslag innebär att skogsfångsservitut som avser rätt att ta ved till fastighet som används till stadigvarande bostad normalt får vara kvar. Detta medför att ersättningsfrågorna blir av underordnad betydelse. Sammanfattningsvis anser jag att det inte finns tillräckliga skäl att föreslå någon ändring av reglerna om ersättning för upphävande av skogsfångsservitut.

2.3 Nybildning av skogsfångsservitut

Förbudet i 7 kap. 2 § första stycket FBL mot att bilda nya skogsfångsservitut har i praktiken gett upphov till vissa problem. Det hänger samman med bestämmelsen i 7 kap. 29 § andra stycket JB, där det föreskrivs att bl. a. servitut inte längre gäller i mark som genom fastighetsreglering frångår fastighet vari rättigheten har upplåtits. Ett skogsfångsservitut som upphör till följd härav kan alltså inte ersättas genom att man bildar ett nytt. Avsaknaden av en sådan möjlighet kan vara ett hinder för önskvärda marköverföringar, särskilt i sådana fall då man vill bevara skogsfångsrättigheterna. Problemen ökar, om det i enlighet med vad som har föreslagits i det föregående införs en bestämmelse som gör det svårare att upphäva vissa typer av skogsfångsservitut.

För att avhjälpa de angivna olägenheterna föreslås i promemorian ett tillägg till 7 kap. 2 § första stycket FBL. Enligt det förslaget skall servitut som avser rätt att ta virke till ved få bildas som ersättning för annat vedservitut som upphör i samband med att mark som servitutet belastar förs över till annan fastighet.

De flesta remissinstanserna tillstyrker att det införs en möjlighet att nybilda skogsfångsservitut. I vissa avseenden framförs dock avvikande synpunkter på frågorna om bestämmelsens utformning och placering.

För min del anser jag att det är värdefullt om det finns möjlighet för en servitutshavare att behålla sina skogsfångsrättigheter trots att det område som servitutet belastar förs över till en annan fastighet. Någon sådan möjlighet finns f. n. inte, om överföringen sker genom fastighetsreglering. Som några remissinstanser har påpekat kan man däremot

uppnå ett sådant resultat, om man i stället för fastighetsreglering väljer metoden att göra avstyckning och sammanläggning. Från flera håll har emellertid framhållits att det vore önskvärt att kunna nå samma resultat genom fastighetsreglering. Jag är av samma uppfattning och föreslår därför en uppjukning av de nuvarande bestämmelserna.

Under remissbehandlingen har förts fram olika åsikter om hur bestämmelserna om bevarande av skogsfångsservitut lämpligast bör utformas. För min del anser jag att den vägledande synpunkten bör vara att en möjlighet att bevara skogsfångsservitut vid marköverföring införs i sådana fall då servitutshavaren har ett beaktansvärt behov av servitutet och endast i sådana fall.

Detta innebär till en början att jag inte kan ansluta mig till det från något håll framförda förslaget att man inte skulle göra någon ändring i 7 kap. 2 § FBL utan i stället ändra den ifrågavarande bestämmelsen i 7 kap. 29 § andra stycket JB så att den inte blev tillämplig på servitut eller i varje fall inte på skogsfångsservitut. En sådan ordning skulle visserligen vara enkel och kostnadsbesparande men den skulle i många fall medföra att ett skogsfångsservitut bevarades trots att ingen hade något egentligt intresse av det. Inte minst mot bakgrund av det allmänna önskemålet att på sikt avveckla skogsfångsservituten är en sådan konsekvens olämplig. Enligt min mening är det önskvärt att frågan om ett existerande skogsfångsservitut skall få finnas kvar tas upp, när det område som servitutet belastar ändå är föremål för fastighetsreglering.

Enligt min uppfattning är det en bättre lösning att behålla bestämmelsen i 7 kap. 29 § andra stycket JB och uttryckligen ange i vilka fall det skall vara tillåtet att utan hinder av förbudet i 7 kap. 2 § FBL nybilda ett skogsfångsservitut.

Som en första förutsättning bör därvid gälla att nybildning får ske bara som ersättning för ett skogsfångsservitut som upphör i samband med att mark som servitutet belastar förs över till en annan fastighet. Enligt min mening finns det inte anledning att, som en remissinstans har förslagit, införa en möjlighet till nybildning även när ett skogsfångsservitut upphör utan samband med marköverföring. Som påpekas i promemorian bör nybildning kunna ske oavsett om det gamla servitutet upphör automatiskt med tillämpning av 7 kap. 29 § andra stycket JB eller om det upphör på grund av ett uttryckligt beslut om upphävande.

Under remissbehandlingen har från flera håll framförts att det är angeläget att villkoren för att nybilda skogsfångsservitut utformas så, att de överensstämmer med villkoren för att ett skogsfångsservitut skall undantas från huvudregeln i 15 § FBLP. Jag är av samma uppfattning. Enligt min mening är det inte lämpligt att, som en remissinstans har föreslagit, utforma bestämmelserna om nybildning på det sättet att de kan tillämpas också när den härskande fastigheten är en fritidsfastighet. Jag förordar alltså att nybildning skall få ske bara av servitut som avser

rätt att ta ved till en fastighet som används till stadigvarande bostad.

I enlighet med promemorieförslaget bör en förutsättning för nybildning vara att det servitut som ersätts också avser ved. Att det gamla servitutet eventuellt också avser andra rättigheter, t. ex. byggnadsvirke och mulbete, bör inte vara något hinder för nybildning, men det nya servitutet bör i så fall begränsas till ved.

Flera remissinstanser har, med hänvisning till att den ifrågavarande bestämmelsen är av övergångskaraktär, föreslagit att den skall placeras i 15 § FBLP i stället för i 7 kap. 2 § FBL. Enligt min mening kan det visserligen diskuteras om en bestämmelse om bildande av servitut som är obestämt i tiden över huvud taget bör betecknas som en övergångsbestämmelse. Emellertid anser också jag att det är praktiskt att ta in den föreslagna bestämmelsen i 15 § FBLP i anslutning till den tidigare förordade undantagsregeln om vedservitut.

LMV har förordat att villkoren för att nybilda skogsfångsservitut i sin helhet tas in i 15 § FBLP, så att detta nybildningsfall helt faller utanför bestämmelserna i 7 kap. FBL, bl. a. bestämmelsen i 7 kap. 1 § att servitut som bildas genom fastighetsreglering skall vara av väsentlig betydelse för fastighets ändamålsenliga användning.

Med anledning härav vill jag erinra om att jag i det föregående har ställt mig avvisande till en alltför långtgående specialreglering av skogsfångsservituten. Jag anser också i detta sammanhang att det är en fördel om de allmänna bestämmelserna kan tillämpas så långt som möjligt. Enligt min mening är det önskvärt att huvudvillkoret i 7 kap. 1 § FBL blir tillämpligt också i de fall nybildning av skogsfångsservitut skall kunna ske. Genom kravet att servitutet skall vara av väsentlig betydelse får man en spärr mot att nybildning sker utan tillräcklig anledning.

Enligt min mening finns det inte anledning att befara att väsentlighetskravet skall medföra en alltför hård begränsning av nybildningsmöjligheterna. Det kan visserligen, som LMV har påpekat, göras gällande att skogsfångsservitut numera typiskt sett inte uppfyller det grundläggande kravet på att ett servitut skall främja en ändamålsenlig markanvändning, dvs. ha ett positivt nettovärde. Det bör emellertid beaktas att förutsättningarna är olika, om nybildning sker fristående eller i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd. I förarbetena till FBL påpekas att en servitutsbildning som ingår som ett led i ändring av fastighetsindelningen inte sällan medför fördelar också för andra fastigheter än den härskande. Sålunda kan åtgärden i sådana fall vara av väsentlig betydelse för en eller flera andra regleringsfastigheter genom att möjliggöra en sådan lösning av fastighetsplanen som annars inte skulle ha kunnat åstadkommas. Även fördelarna i detta hänseende skall kunna beaktas vid prövningen av det ifrågavarande villkoret (SOU 1963: 68 s. 452, Landahl-Nordström, Kommentar till fastighetsbildningslagen, Stockholm 1973 s. 238).

Som flera remissinstanser har påpekat blir ett resultat av den föreslagna bestämmelsen om nybildning normalt att ett avtalsservitut ombildas till ett officialservitut. Att servitutet därigenom får bättre ställning i förmånshänseende bör dock inte utgöra något hinder mot att införa en sådan reglering.

En remissinstans har hävdade att ett servitut som nybildas bör lokaliseras, så att utövningen i princip begränsas till det gamla utövningsområdet. Jag kan för min del hålla med om att det är en fördel om det nya servitutet lokaliseras. Däremot kan jag inte ansluta mig till uppfattningen att servitutet i princip bör utövas på samma mark som det gamla servitutet. Inte sällan kan det innebära praktiska fördelar att servitutet lokaliseras till något annat markområde som tillhör den tjänande fastighetens ägare.

På grund av det anförda föreslår jag att det i 15 § tredje stycket FBLP tas in en bestämmelse om att servitut som avser rätt att ta ved till fastighet som används till stadigvarande bostad får bildas utan hinder av 7 kap. 2 § första stycket FBL som ersättning för vedservitut som upphör i samband med att mark som servitutet belastar förs över till en annan fastighet.

2.4 Övriga frågor

Vid sidan av de frågor som behandlas i promemorian har en del andra frågor som rör skogsfångsservitut tagits upp under remissbehandlingen. Sålunda har företrädare för servitutshavarna framfört önskemål om bättre garantier för att parternas intressen tas till vara vid förrättningar om upphävande av servitut. Framför allt understryks behovet av information till sakägarna, rättshjälp redan i första instans, obligatorisk syn och obligatorisk medverkan av gode män vid förrättning.

Med anledning härav vill jag erinra om att frågor om handläggning av ärenden om upphävande av skogsfångsservitut nyligen har uppmärksamats i riksdagen. I två motioner till 1977/78 års riksmöte berördes just sådana frågor som nyss har nämnts. I sitt betänkande med anledning av motionerna (CU 1977/78: 18) hänvisade civilutskottet till att de frågor som hade tagits upp av motionärerna i stor utsträckning redan var föremål för uppmärksamhet i skilda sammanhang. Bl. a. erinrades om att frågan om gode mäns medverkan vid förrättningar liksom frågan om obligatorisk syn i ärenden om upphävande av skogsfångsservitut övervägdes av LMV. I enlighet med utskottets hemställan avslogs motionerna av riksdagen.

För egen del vill jag framhålla att de angivna frågorna inte bara rör upphävande av skogsfångsservitut utan är av betydelse också i samband med andra fastighetsbildningsåtgärder. Flera av dem har berörts i promemorian (Ds Ju 1977: 12) Uppföljande översyn av fastighetsbildningslagstiftningen. Jag anser därför att dessa frågor inte bör tas upp i detta

sammanhang utan får övervägas i samband med den fortsatta departementsbehandlingen av den nyssnämnda promemorian.

Under remissbehandlingen har från skogsägarhåll påpekats att den nuvarande skogsvårdslagen (1948: 237) innehåller bestämmelser som kan skydda såväl servitutshavare som ägare av tjänande fastighet mot otillbörlig avverkning från den andra partens sida. Någon motsvarighet till dessa regler har inte tagits med i det förslag till ny skogsvårdslag som har lagts fram av 1973 års skogsutredning i betänkandet (SOU 1978: 6) Skog för framtid. Om förslaget angående skogsfångsservitut genomförs, är det enligt den ifrågavarande remissinstansen nödvändigt att föra över de angivna bestämmelserna till den nya skogsvårdslagen.

De angivna frågorna bör enligt min mening tas upp i samband med den fortsatta behandlingen av skogsutredningens förslag, som f. n. övervägs inom jordbruksdepartementet.

2.5 Ikraftträdande m. m.

I promemorian föreslås att de nya bestämmelserna skall träda i kraft den 1 januari 1979. Enligt förslaget skall dock de äldre bestämmelserna i 15 § FBLP fortfarande gälla i ärende som har anhängiggjorts vid fastighetsbildningsmyndighet före den 1 februari 1978. Denna tidpunkt har valts med hänsyn till att tillsättandet av arbetsgruppen för översyn av bestämmelserna om skogsfångsservitut offentliggjordes den 12 januari 1978.

Under remissbehandlingen har flera alternativa förslag till övergångsbestämmelser förts fram. Några remissinstanser, bl. a. de båda domstolar som har hörts, förordar att de nya bestämmelserna skall tillämpas i alla ärenden som inte har blivit rättskraftigt avgjorda vid ikraftträdandet. LMV föreslår att man följer praxis beträffande lagstiftning om fastighetsbildning, som enligt LMV innebär att ny lag tillämpas av fastighetsbildningsmyndigheten i alla ärenden som inte har avgjorts före ikraftträdandet och att äldre rätt tillämpas av överinstanserna i sådana mål som fastighetsbildningsmyndigheten har prövat enligt äldre rätt. En annan remissinstans anser att de nya bestämmelserna bör gälla endast i ärenden som anhängiggörs vid fastighetsbildningsmyndighet efter ikraftträdandet.

För min del anser jag att det är viktigt att de nya bestämmelserna träder i kraft så snart som möjligt. Jag tillstyrker därför förslaget om ikraftträdande den 1 januari 1979, som också har lämnats utan erinran under remissbehandlingen.

Enligt min mening är det angeläget att de nya bestämmelserna får slå igenom även i ärenden som är föremål för prövning vid ikraftträdandet. Det är också önskvärt att så långt som möjligt undvika att olika regler tillämpas beroende på när ett ärende har anhängiggjorts eller när det har

avgjorts av fastighetsbildningsmyndigheten. Jag föreslår därför att de nya bestämmelserna skall tillämpas fullt ut fr. o. m. den 1 januari 1979. Det innebär att de nya bestämmelserna kommer att kunna tillämpas i alla ärenden som inte dessförinnan har avgjorts genom ett lagakraftvunnet avgörande.

3 Upprättat lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats ett förslag till lag om ändring i lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen.

Förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

4 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över lagförslaget.

5 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Bilaga 1

Upphävande av skogsfångsservitut

Upphävande av skogsfångsservitut

1 Inledning

Sedan den 1 januari 1972, då nya jordabalken (JB) och fastighetsbildningslagen (1970: 988, FBL) trädde i kraft, är det förbjudet att bilda nya skogsfångsservitut. Äldre skogsfångsservitut kan upphävas genom fastighetsreglering. I 15 § lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen (FBLP) har tagits in en särskild bestämmelse som är avsedd att underlätta avvecklingen av äldre skogsfångsservitut.

Sedan de nya bestämmelserna trädde i kraft har skogsfångsservituten blivit föremål för diskussion i olika sammanhang, bl. a. i riksdagen. Framför allt har ifrågasatts om bestämmelserna om avveckling av äldre servitut är lämpligt utformade.

I januari 1978 tillsatte bostadsminister Elvy Olsson en arbetsgrupp, bestående av företrädare för justitie-, bostads- och jordbruksdepartementen, för att se över bestämmelserna om skogsfångsservitut. I ett pressmeddelande framhöll hon bl. a. att synen på värdet av ved från energisynpunkt har förändrats under senare år och att det därför finns anledning att slå vakt om sådana skogsfångsservitut som fortfarande utnyttjas. Arbetsgruppen skulle inrikta sitt arbete på att öka skyddet för skogsfångsservitut som fortfarande har betydelse bl. a. för fastigheters bränsleförsörjning.

2 Gällande rätt

Servitut innebär i princip en rätt för ägaren av en fastighet att ta i anspråk en grannfastighet i ett visst avseende. Servitut skiljer sig från nyttjanderätt främst genom att ett servitut är knutet inte till en viss person utan till en viss fastighet. Den fastighet som har förmån av ett servitut kallas den härskande fastigheten och den andra den tjänande fastigheten.

Servitut kan bildas antingen genom avtal eller genom en fastighetsbildningsåtgärd. De grundläggande bestämmelserna om avtalsservitut finns i 14 kap. 1 § JB. Där föreskrivs bl. a. att servitut endast får avse ändamål som är av stadigvarande betydelse för den härskande fastigheten. Bestämmelser om fastighetsbildningsservitut finns i 7 kap. FBL. I 7 kap. 1 § föreskrivs bl. a. att servitut som bildas genom fastighetsreglering skall vara av väsentlig betydelse för fastighets ändamålsenliga användning.

Enligt 14 kap. 4 § JB får avtalsservitut inte avse skogsfång eller bete. I 7 kap. 2 § första stycket FBL finns ett förbud mot att bilda skogsfångsservitut genom fastighetsreglering.

Både avtalsservitut och fastighetsbildningsservitut kan ändras eller upphävas genom fastighetsreglering. Bestämmelser härom finns i 7 kap. 4 och 5 §§ FBL.

I 7 kap. 4 § föreskrivs att ett servitut får ändras bl. a. om servitutet hindrar ett ändamålsenligt utnyttjande av den tjänande fastigheten eller dess användning i enlighet med stadsplan, tomtindelning eller byggnadsplan under förutsättning att denna olägenhet kan undanröjas genom ändringen.

Kan olägenheten i det angivna fallet inte undanröjas genom ändring, får servitutet enligt 7 kap. 5 § upphävas. I samma paragraf föreskrivs att ett servitut också får upphävas, om till följd av ändrade förhållanden servitutet inte behövs för den härskande fastigheten eller nyttan av servitutet är ringa i jämförelse med belastningen på den tjänande fastigheten. Detsamma gäller, om servitutet inte har utövats under avsevärd tid och omständigheterna också i övrigt är sådana att servitutet måste anses övergivet.

I 7 kap. 6 § föreskrivs att villkoren i 4 och 5 §§ inte gäller för ändring eller upphävande av servitut vid sådan fastighetsreglering som avser ändring i fastighetsindelningen, om åtgärden är av betydelse för regleringen.

De allmänna bestämmelserna om ändring och upphävande av servitut är tillämpliga också på skogsservitut, dvs. skogsfångs- och betesservitut. Dessutom föreskrivs i 15 § FBLP att servitut som avser skogsfång eller bete får upphävas genom fastighetsreglering, även om sådana omständigheter som avses i 7 kap. 5 § FBL inte föreligger.

Det finns inte några särskilda bestämmelser om ersättning vid upphävande av skogsfångsservitut utan ersättningen bestäms med tillämpning av de allmänna reglerna i 5 kap. FBL. I princip skall ersättning utgå i pengar. Ersättningen bestäms då enligt 5 kap. 10 § FBL på grundval av en s. k. likvidvärdering. Det är dock möjligt att i stället besluta om markvederlag (se NJA 1976 s. 262).

Vid upphävande av skogsfångsservitut gäller också i övrigt de allmänna bestämmelserna om fastighetsreglering i 3 och 5 kap. FBL.

3 Förarbeten m. m.

Sedan gammalt har skogsfångs- och mulbetesservitut framför allt förekommit i Norrland. Det största antalet har funnits i Västernorrlands län, men skogsservitut har förekommit i ganska stor omfattning också i Gävleborgs och Jämtlands län. Enligt en beräkning av lantmäteristyrelsen uppgick antalet skogsservitut i hela landet år 1957 till omkring 15 000, varav 10 000 i Västernorrlands län.

De allra flesta skogsservituten har kommit till genom avtal, vanligen

i samband med avsöndring av jord. Under en stor del av 1800-talet var det, särskilt i Norrland, vanligt att man vid försäljning av mark tillgodosåg mindre jordbrukslägenheters behov av skogsfång och bete genom servitut. Att man valde servitutsformen i stället för att tilldela lägenheterna särskilda markområden hängde bl. a. samman med att avverkning av virke för lägenheternas behov inte betraktades som något nämnvärt intrång av skogsmarkernas ägare, eftersom värdet av skogen var lågt. Efter hand som värdet på skog och skogsprodukter steg, blev det vanligt att nya servitutsupplåtelser begränsades i olika avseenden. Medan äldre servitut som regel omfattade fri rätt att ta virke både till husbyggnad, vedbrand, stängsel och hässjor, blev senare servitut inte sällan begränsade till kvantitet och ändamål. Vidare blev det vanligt att ägaren av den härskande fastigheten fick ta virke endast efter anvisning och inte efter fritt val.

Före FBL:s tillkomst kunde skogsservitut i princip avvecklas bara enligt jorddelningslagens bestämmelser om utbrytning av servitut. Utbrytning kunde ske antingen i samband med laga skifte eller vid en särskild förrättning. En förutsättning var i båda fallen att utbrytningen inte blev till förfång för någon. Vid utbrytning fick den härskande fastigheten vederlag i form av mark.

År 1937 gjordes vissa ändringar i den då gällande lagen (1907: 36 s. 25) om servitut, som gjorde det svårare att upphäva äldre skogsfångs- och mulbetesservitut (prop. 1937: 232, 2LU 1937: 32). Bakgrunden var att det i flera fall hade förekommit att skogsägare hade köpt tillbaka skogsservitut som var tillkomna som komplement till mindre jordbrukslägenheter. Syftet med ändringarna var att förhindra uppkomsten av ofullständiga jordbruksfastigheter. För den skull ansågs det viktigt att bevara sådana servitut som var av vital betydelse för de härskande fastigheterna. Det föreskrevs därför att ett medgivande av den härskande fastighetens ägare till att upphäva ett skogsfångs- eller mulbetesservitut skulle vara giltigt bara om det hade godkänts av domstol.

Under de följande decennierna ändrades synen på skogsservituten. Alltmer uppmärksammades de olägenheter som servituten kunde medföra för ett rationellt skogsbruk. I olika sammanhang höjdes röster för att man skulle vidta sådana åtgärder att skogsservituten så långt möjligt kunde upphävas.

Frågan om avveckling av skogsservituten togs upp av fastighetsbildningskommittén i betänkandet (SOU 1963: 68) Fastighetsbildning. Kommittén ansåg att skogsservituten medförde olägenheter från skogsvårdssynpunkt. De hindrade ett rationellt brukande av skogen och inverkade menligt på möjligheterna att genomföra omregleringar i skogsmarken. Dessutom ledde servitutsförhållandena lätt till konflikter mellan olika fastighetsägare.

Samtidigt som olägenheterna med skogsservituten med tiden hadc bli-

vit mer framträdande hade enligt kommitténs mening behovet av servituten som komplettering av ofullständiga jordbrukslägenheter minskat. Kommittén framhöll att de härskande fastigheterna i många fall inte längre torde brukas på ett sådant sätt att servituten var jordpolitiskt motiverade. I andra fall hade fastigheterna genom yttre rationalisering kunnat tillföras skog i tillräcklig omfattning för det egna behovet.

Enligt kommitténs mening var tiden mogen för en allmän avveckling av skogsservituten. Kommitténs förslag till lag om fastighetsbildning innehöll därför bestämmelser om att bestående skogsservitut efter hand skulle upphävas. Enligt förslaget skulle de härskande fastigheterna i princip få vederlag i mark från de tjänande fastigheterna.

I prop. 1969: 128 med förslag till FBL föreslogs inte några bestämmelser om avveckling av skogsservitut, eftersom frågan ansågs vara av övergångskaraktär. I stället togs saken upp i en departementspromemoria (Ju 1969: 7) med förslag till lag om införande av fastighetsbildningslagen. I fråga om skogsservituten föreslogs där bestämmelser som i sak nära anslöt sig till kommitténs förslag.

Frågan om avveckling av skogsservituten behandlades också i en skrivelse från dåvarande lantmäteristyrelsen till regeringen i februari 1969. I skrivelsen hemställde styrelsen att det i lagen om införande av fastighetsbildningslagen inte skulle tas in någon särskild bestämmelse om markvederlag vid upphävande av skogsservitut. Enligt styrelsen hade utvecklingen medfört att utläggande av markvederlag bara undantagsvis torde stå i överensstämmelse med de rådande jordbruks- och skogspolitiska värderingarna. Det behov av yttre rationalisering av fastigheter med skogsservitut som kunde föreligga borde enligt styrelsen kunna tillgodoses med tillämpning av de allmänna reglerna om fastighetsreglering i FBL.

Lantmäteristyrelsens framställning remissbehandlades samtidigt med departementspromemorian. Förslaget om avveckling av skogsservituten godtogs genomgående av remissinstanserna, som underströk olägenheterna med servituten från skogsvårds- och rationaliseringssynpunkt. Beträffande frågan om markvederlag var remissopinionen splittrad. De flesta instanser som uttalade någon bestämd åsikt i frågan anslöt sig till lantmäteristyrelsens uppfattning att promulgationslagen inte borde innehålla några regler om markvederlag. Några remissinstanser hade dock en annan uppfattning.

Förslaget till FBLP lades fram i prop. 1970: 144. I fråga om skogsservituten erinrade departementschefen till en början om att förslaget om en allmän avveckling av skogsfångs- och betesservituten hade tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser. Han förklarade att också han anslöt sig till förslaget.

Beträffande frågan om markvederlag slog departementschefen fast att reglerna i 3 kap. FBL innebar ett effektivt skydd mot skadlig uppdelning

av skogsmark, varför regler om markvederlag knappast skulle innebära någon risk för sådana skadeverkningar. Han framhöll emellertid att utvecklingen inom skogsbruket och jordbruket hade medfört att det av jordpolitiska skäl endast undantagsvis kunde komma i fråga att lägga ut markvederlag. Att då införa regler som i princip gav servitutshavaren rätt till sådant vederlag skulle kunna inge den enskilde en oriktig uppfattning om lagens verkliga innebörd. Detta i sin tur skulle kunna verka tyngande på förrättningsverksamheten och ge upphov till meningslösa överklaganden.

När det gällde servitutshavare som hade ett verkligt behov av servitutet och som alltså skulle kunna tilldelas markvederlag för den händelse regler härom infördes uttalade departementschefen att reglerna i 5 kap. 8 § FBL innebar ett fullgott skydd mot försämring av fastigheten. I sådana fall kunde ett servitut inte upphävas utan att fastigheten tillfördes mark som kompensation.

På grund av det anförda beslöt departementschefen att gå ifrån promemoriaförslaget i fråga om markvederlag. I propositionen föreslogs därför inte någon särskild bestämmelse om markvederlag vid upphävande av skogsservitut.

I propositionen gjordes också vissa uttalanden rörande likvidvärderingen vid upphävande av skogsfångsservitut. Departementschefen erinrade om att värderingen i praktiken ofta hade skett enligt de principer som hade slagits fast i rättsfallet NJA 1933 s. 193. Dessa innebar att servitutet beräknades ha ett värde som motsvarade värdet av ett skogsområde av sådan omfattning att det avkastade samma kubikmassa virke som servitutshavaren var berättigad till. I motsats till fastighetsbildningskommittén ansåg departementschefen att en sådan värderingsmetod inte längre var godtagbar. Han framhöll att målet vid servitutsvärderingen liksom annars vid likvidvärdering borde vara att nå en skälig fördelning av regleringsvinsten. Enligt departementschefen borde stor vikt fästas vid den härskande fastighetens behov av servitutet och dess möjligheter att ekonomiskt utnyttja detta, även om hänsyn givetvis också borde tas till den faktiska belastning som servitutet innebar för den tjänande fastigheten.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen väcktes inte någon motion rörande frågan om avveckling av skogsservitut. Inte heller berördes frågan i utskottsutlåtandet med anledning av propositionen (3LU 1970: 92).

Sedan FBL trädde i kraft har frågan om upphävande av skogsservitut tagits upp i riksdagen vid några tillfällen.

Den 16 maj 1977 besvarade bostadsminister Elvy Olsson en interpellation (1976/77: 143) av Sven-Erik Nordin (c) om skogsservitut. Enligt interpellanten medförde bestämmelserna om upphävande av skogsservitut verkningar som var otillfredsställande från rättssäkerhetssyn-

punkt, framför allt genom att ersättningsbeloppen var mycket låga och genom att möjligheterna att besluta om markvederlag inte utnyttjades. I sitt svar erinrade bostadsministern om ersättningsreglerna i FBL. Hon pekade bl. a. på att det i förarbetena hade uttalats att markvederlag kunde komma i fråga i vissa fall. Enligt allmänna bestämmelser fick fastighetsreglering nämligen inte ske så att det uppstod avsevärda olägenheter för fastighetsägare. Om innehavare av ett skogservitut hade ett verkligt behov av servitutet, kunde det inte avvecklas utan att fastigheten tillfördes mark som kompensation. Genom den regeln och genom bestämmelserna om fastighetsreglering i övrigt var rättssäkerhetsintressena enligt bostadsministrernas mening väl tillgodosedda.

I motionen 1977/78: 490 av Sven-Erik Nordin m. fl. (c) framhölls att tillämpningen av de nya bestämmelserna om avveckling av skogsfångsservitut hade medfört negativa erfarenheter. Med hänsyn till att det hade tillsatts en arbetsgrupp med uppgift att lägga fram förslag om ökat skydd för bestående skogsfångsservitut ansåg motionärerna dock att det inte var nödvändigt med något ytterligare initiativ i den delen. I stället tog de upp en del frågor rörande handläggningen av ärenden om upphävande av servitut. De hemställde om skyndsam översyn av FBL:s bestämmelser om gode mäns medverkan vid fastighetsbildningsförrättning, information till sakägare m. m.

Liksom i den nyssnämnda motionen framhölls i motionen 1977/78: 625 av Ivar Högström m. fl. (s) att det rådde missnöje med tillämpningen av bestämmelserna om upphävande av skogsfångsservitut, inte minst i fråga om ersättningen till servitutshavarna. Motionärerna hemställde därför om en undersökning av hur bestämmelserna tillämpades.

I sitt betänkande 1977/78: 18 avstyrkte civilutskottet båda motionerna med hänvisning till att de frågor som togs upp av motionärerna redan var föremål för överväganden i olika sammanhang. Bl. a. hänvisade utskottet till den av bostadsministern tillsatta arbetsgruppen och till en promemoria om fastighetsbildningslagen som nyligen hade utarbetats inom justitiedepartementet.

Den åsyftade promemorian (Ds Ju 1977: 12) Uppföljande översyn av fastighetsbildningslagstiftningen innehåller ett flertal förslag till ändringar av FBL. I promemorian hävdas bl. a. att servitutsåtgärder bör prövas enligt samma regler som gäller för fastighetsreglering i allmänhet, dvs. enligt bestämmelserna i 5 kap. FBL. Det föreslås därför att de särskilda villkoren för ändring och upphävande av servitut i 7 kap. FBL skall upphävas. I konsekvens härmed föreslås vidare att 15 § FBLP upphävs. I motiven framhålls att någon saklig ändring inte är åsyftad i fråga om villkoren för att upphäva skogsfångs- och betesservitut.

Promemorian har remissbehandlats, men frågor om skogsfångsservitut har tagits upp bara av några få remissinstanser. *Sveriges lantmätareförening* framhåller att skogsfångsservituten enligt föreningens erfaren-

het ställer till stora problem i samband med rationaliseringsverksamheten i skogsmarken. Föreningen uttalar bl. a. önskemål om att den av bostadsministern tillsatta arbetsgruppen skall beakta ett speciellt problem som har visat sig på senare tid, nämligen att förrättningskostnaderna tenderar att överstiga regleringsvinsten, vilket kan försvåra möjligheterna att avlösa servitut.

Forse servitutsgrupp anser det vara uppseendeväckande att den utbredda opinionen mot avvecklingen av skogsfångsservitut inte har föranlett några förändringar av betydelse i lagförslagen i promemorian. Gruppen kräver att skogsfångsservituten skall få stå kvar oförändrade, eftersom en avveckling aldrig kan bli riktigt tillfredsställande. I den mån avveckling måste ske, bör vederlag alltid utgå i mark, eftersom det har visat sig att regler om ersättning i pengar leder till godtyckliga resultat och otillräckliga ersättningar. Gruppen kräver vidare att gode män alltid skall medverka vid handläggningen av ärenden om upphävande av skogsfångsservitut och att rättshjälp skall kunna utgå också i första instans. Slutligen berör gruppen frågor om kallelse till förrättning och om ersättning till servitutshavare i redan avgjorda ärenden.

Promemorian övervägs f. n. inom justitiedepartementet.

4 Rättspraxis m. m.

Lantmäteriverket (LMV) har lämnat en del uppgifter om tillämpningen av bestämmelserna om upphävande av skogsservitut. Verket uppger bl. a. att i Västernorrlands län, där antalet skogsservitut är störst, upphävs f. n. omkring 100 sådana servitut per år genom fastighetsreglering. Förrättning söks normalt av den tjänande fastighetens ägare, som antingen är ett skogsbolag eller, lika vanligt, en enskild jordbrukare. Ansökningarna bifalls så gott som alltid.

Att markvederlag i princip kan komma i fråga vid upphävande av skogsfångsservitut framgår som förut har nämnts av rättsfallet NJA 1976 s. 262. Enligt LMV har det dock i praktiken i allmänhet inte ansetts föreligga skäl för markvederlag. I de fall markvederlag har beslutats har det närmast varit fråga om en av lämplighetsskäl motiverad justering av gränserna för den härskande fastigheten.

Normalt utgår alltså ersättning i pengar till ägaren av den härskande fastigheten. För beräkningen av ersättningens storlek görs en uppskattning dels av servitutets positiva värde, dvs. dess värde för den härskande fastigheten, dels av dess negativa värde, dvs. belastningen på den tjänande fastigheten. Servitutshavaren är berättigad till ersättning i första hand för servitutets positiva värde, men han har också rätt att få del i den vinst som uppkommer genom att servitutet upphävs, den s. k. regleringsvinsten.

I enlighet med 5 kap. 10 § FBL skall servitutets positiva och negativa värden bestämmas särskilt med hänsyn till förändringar av marknadsvärdet för den härskande resp. tjänande fastigheten. Marknadsvärdena bör i första hand bestämmas med ledning av de priser som betalas vid försäljning av jämförbara fastigheter. På grund av avsaknaden av jämförbara försäljningar är det emellertid ofta omöjligt att använda den metoden. Marknadsvärdena får då i stället uppskattas genom beräkning av avkastningsvärdet.

En beräkning på grundval av avkastningsvärdet är särskilt användbar när det gäller servitutets negativa värde. Vid en sådan beräkning uppskattas det kapitaliserade värdet av servitutsrättigheterna. Beräkningen sker med utgångspunkt från dels den mängd virke som den härskande fastigheten får tillgodogöra sig, dels bruttopriset på jämförbart virke med avdrag för avverkningskostnaderna. Till det erhållna beloppet läggs ett belopp för administration och tillsyn av servitutet o. d. Vidare görs ett tillägg för de allmänna olägenheter som ett skogsfångsservitut medför vid rättsliga dispositioner av den tjänande fastigheten.

Avkastningsmetoden kan inte tillämpas på samma sätt vid beräkningen av det positiva värdet. Utgångspunkten är visserligen densamma, nämligen mängden virke och tillämpliga virkespriser. Men vissa modifieringar görs vid den närmare beräkningen. Hänsyn tas till att den som utnyttjar ett skogsfångsservitut inte kan uppnå normal effektivitet i avverkningen, eftersom uttagen är så små. Å andra sidan beaktas att kostnaderna för avverkning kan sättas lägre när det gäller husbehovsvirke än annars, eftersom t. ex. semesterdagar kan användas för avverkningen. Enligt LMV kan rotvärdet av timmer för en härskande fastighet uppskattas till 30—70 procent av rotvärdet för den tjänande fastigheten.

Servitutets negativa och positiva värden ligger till grund för beräkningen av regleringsvinsten. Vinstens storlek erhålls genom att servitutets negativa värde minskas med det positiva värdet och kostnaderna för regleringen.

Sedan vinsten har beräknats, fördelas denna mellan den tjänande och den härskande fastigheten. Frågan hur fördelningen bör ske har berörts av LMV i ett yttrande den 24 oktober 1975 till hovrätten för Nedre Norrland i ett mål om upphävande av skogsfångsservitut. Enligt LMV:s mening uppnås ett skäligt resultat, om vinsten fördelas mellan de berörda fastigheterna i förhållande till det negativa resp. positiva värdet av servitutet. I sitt utslag i målet den 24 februari 1976, UÖ 20, förklarade hovrätten att den delade LMV:s uppfattning i fråga om fördelningen av regleringsvinsten. Samma bedömning gjorde hovrätten i ett annat mål där utslaget (1976-10-12, UÖ 136) överklagades till HD, som dock inte fann skäl att meddela prövningstillstånd (beslut 1977-06-29, SÖ 1046).

LMV har lämnat en del upplysningar om vilka belopp som brukar

utgå i ersättning vid upphävande av skogsfångsservitut. Vidare har överlantmätarmyndigheten i Västernorrlands län gjort en sammanställning över skogsservitut som har upphävts i länet efter 1971. I sammanställningen, som omfattar omkring 450 fall, redovisas vilka ersättningsbelopp som har bestämts i de olika fallen, typen av servitut, användnings sättet för den härskande fastigheten m. m.

Med ledning av de uppgifter som har inhämtats om ersättningspraxis kan följande belopp betraktas som normala:

fastighet med aktivt jordbruk	15 000 kr.
åretruntbostad, enbart vedservitut	5 000—6 000 kr.
åretruntbostad, ved + byggnadsvirke	7 000—8 000 kr.
fritidsfastighet	2 000—3 000 kr.

5 Överväganden

Sedan den 1 januari 1972 är det förbjudet att bilda nya skogsfångsservitut. Äldre skogsfångsservitut kan upphävas genom fastighetsreglering. Frågor om upphävande av servitut prövas av fastighetsbildningsmyndigheten, som också bestämmer den ersättning som skall utgå för förlusten av ett servitut.

I 15 § FBLP finns en särskild bestämmelse om skogsfångs- och betes servitut som har till syfte att göra det lättare att upphäva sådana servitut. Bestämmelsen innebär att servitut som avser skogsfång eller bete får upphävas genom fastighetsreglering även om inte de allmänna förutsättningarna för upphävande av servitut i 7 kap. 5 § FBL föreligger.

Som skäl för att avveckla existerande skogsfångs- och mulbetes servitut anfördes vid tillkomsten av FBL framför allt att sådana servitut medförde olägenheter från skogsvårdssynpunkt och hindrade ett rationellt skogsbruk. Det framhölls också att behovet av skogsservitut som komplement till ofullständiga jordbrukslägenheter efter hand hade minskat.

Vid FBLs tillkomst rådde allmän enighet bland de remissinstanser som yttrade sig i frågan om att skogsservituten borde avvecklas. I prop. 1970: 144 med förslag till lag om införande av FBL, m. m., förklarade departementschefen att också han anslöt sig till förslaget om avveckling. Förslaget tillstyrktes enhälligt av tredje lagutskottet (3LU 1970: 92) och antogs utan diskussion av riksdagen.

De skäl för avveckling av skogsservituten som drogs fram under förarbetena till FBL är i stor utsträckning giltiga fortfarande. I flertalet fall får det anses angeläget att sådana servitut försvinner. Det är emellertid också viktigt att avvecklingen sker på ett sådant sätt att det inte uppstår olägenheter för fastighetsägarna, i synnerhet inte för den bofasta befolkningen.

Tillämpningen av de nya bestämmelserna om skogsservitut har visat att bestämmelserna i vissa fall kan leda till betydande olägenheter för servitutshavaren. Genom de nya bestämmelserna har det blivit lätt för ägaren av en servitutsbelastad fastighet att bli fri från servitutet, även om servitutshavaren har haft behov av det. Servitutshavaren har i så fall ibland fått svårt att skaffa sig fullgod ersättning för servitutet. De olägenheter som har uppkommit gäller skogsfångsservitut men däremot inte, såvitt känt, betesservitut.

För att komma till rätta med de problem som har uppstått i samband med avvecklingen av skogsfångsservitut kan övervägas att på ett eller annat sätt modifiera de bestämmelser som gör det möjligt att upphäva sådana servitut. Vad som därvid kommer i fråga i första hand är att begränsa möjligheterna att tillämpa 15 § FBLP.

Den typ av skogsfångsservitut som regelmässigt är av störst betydelse för den härskande fastigheten är servitut som avser rätt att ta virke till ved. Mindre betydelse har i allmänhet sådana servitut som avser rätt att ta byggnadsvirke, hässjevirke eller virke för något annat ändamål. Sådana rättigheter kan visserligen vara värefulla för servitutshavaren men är dock sällan av samma grundläggande betydelse som en rätt att ta virke till ved. Normalt har en servitutshavare inte fortlöpande behov av att kunna ta virke för sådana mer speciella ändamål. En servitutsrättighet av det slaget kan också lättare än ett vedservitut ersättas genom att servitutshavaren köper det virke som behövs eller anskaffar det på annat sätt. De problem som kan vara förknippade med att upphäva servitut av detta slag är snarast begränsade till frågan om ersättningens storlek. Ersättningsfrågorna behandlas närmare i det följande.

Att det framför allt är vedservituten som i sammanhanget är av betydelse har bekräftats genom arbetsgruppens kontakter med företrädare för servitutshavarna. Däremot har det inte kommit fram att de nuvarande bestämmelserna skulle ha medfört några större olägenheter i fråga om andra skogsfångsservitut. Överväganden om eventuella ändringar av förutsättningarna för att upphäva skogsfångsservitutet bör därför begränsas till vedservituten.

Vid bedömningen av hur bestämmelserna i fråga om vedservitut bör utformas bör det beaktas att synen på värdet av ved från energisynpunkt har ändrats under senare år. Vedens värde som energikälla anses nu betydligt större än för bara fem—sex år sedan.

Vilken betydelse ett vedservitut har för den härskande fastigheten varierar från fall till fall. Intresset av att kunna ta ved från en grannfastighet är givetvis särskilt beaktansvärt, om veden behövs för uppvärmning av ett hus som används till bostad året runt. Det finns inte lika stort intresse av att skydda ett vedservitut som tillkommer en fastighet som används enbart för fritidsändamål, särskilt inte om fastigheten utnyttjas bara på sommaren.

Värderingen av vilken betydelse ett vedservitut har hänger naturligtvis också samman med hur uppvärmningen sker på den härskande fastigheten. Servitutets betydelse är särskilt stor, om fastigheten är försedd med en värmepanna som enbart kan eldas med ved och värmesystemet inte utan omfattande ändringar kan läggas om till oljeeldning e. d. Även när värmesystemet är konstruerat t. ex. för både vedeldning och oljeeldning kan det dock vara befogat att bevara ett vedservitut, om det verkligen utnyttjas för att förse fastigheten med bränsle.

Otvivelaktigt kan ägaren av en fastighet som används till åretruntbostad åsamkas betydande olägenheter, om ett vedservitut som har betydelse för fastighetens bränsleförsörjning upphävs. Med hänsyn till vad som förut har sagts om det angelägna i att undvika sådana olägenheter bör de nuvarande bestämmelserna ändras så att det blir svårare att upphäva ett sådant servitut. Målet bör vara att införa en ordning som medför att vedservitut av det angivna slaget normalt får vara kvar.

Det föreslås därför att den nuvarande möjligheten att upphäva skogsfångsservitut med stöd av 15 § FBLP begränsas så, att bestämmelsen inte blir tillämplig på servitut som avser rätt att ta virke till ved, om fastigheten stadigvarande används till bostad och servitutet har betydelse för fastighetens bränsleförsörjning.

En sådan ändring av 15 § FBLP leder till att vedservitut av det angivna slaget blir underkastade de allmänna bestämmelserna i FBL. Det innebär att sådana servitut, liksom andra servitut som det inte finns särskilda regler för, kan upphävas endast under de villkor som anges i 7 kap. 5 § FBL. Enligt 7 kap. 6 § gäller dock inte dessa villkor, om upphävandet av ett servitut är av betydelse för en fastighetsreglering som avser ändring i fastighetsindelningen. Då gäller enbart de allmänna villkoren för fastighetsreglering i 5 kap. FBL. I praktiken bör den föreslagna ändringen av 15 § FBLP medföra att det helt övervägande antalet av de åsyftade vedservituten kommer att finnas kvar så länge de har betydelse för bränsleförsörjningen på den härskande fastigheten.

Bland de nuvarande skogsfångsservituten finns både anvisningsservitut och fria servitut. Den som har ett anvisningsservitut får ta virke bara på platser som ägaren av den tjänande fastigheten anvisar. Ett fritt servitut får däremot utövas var som helst på den tjänande fastigheten. För den händelse det införs ökade möjligheter att behålla skogsfångsservitut har ifrågasatts, om man inte i varje fall borde införa en bestämmelse om att sådana servitut som nu är fria kan förvandlas till anvisningsservitut.

Med anledning härav kan påpekas att det redan nu finns möjlighet att vid fastighetsreglering göra om ett fritt servitut till ett anvisningsservitut enligt bestämmelserna om ändring av servitut i 7 kap. 4 § FBL. Där föreskrivs som förutsättning för ändring bl. a. att servitutet hindrar

ett ändamålsenligt utnyttjande av den tjänande fastigheten och att denna olägenhet kan undanröjas genom ändringen. Har förhållandena ändrats efter servitutets tillkomst, får ett servitut ändras också om det skulle innebära väsentlig fördel för den tjänande eller härskande fastigheten utan att för den andra medföra olägenhet av betydelse. Genom dessa bestämmelser torde det föreligga tillräckliga möjligheter att vid behov ändra fria skogsfångsservitut till anvisningsservitut. Någon ytterligare bestämmelse härom föreslås därför inte.

I detta sammanhang bör också tas upp frågan om ersättning för upphävande av skogsfångsservitut. F. n. utgår ersättning normalt i pengar, men det finns också möjlighet att besluta om markvederlag. Från servitutshavarnas sida har gjorts gällande att de nuvarande ersättningsreglerna leder till alltför låga ersättningar. Det har också framförts önskemål om att vederlag i första hand bör utgå i mark.

Som tidigare har berörts diskuterades frågan om markvederlag ingående i samband med tillkomsten av de nuvarande bestämmelserna. I den promemoria som låg bakom förslaget till FBLP föreslogs regler om markvederlag. Departementschefen gick emellertid ifrån förslaget, och i det förslag som sedermera antogs av riksdagen togs inte in några bestämmelser om markvederlag. Som skäl mot att införa sådana bestämmelser anförde departementschefen bl. a. jordpolitiska hänsyn. När det gällde servitutshavare som hade ett verkligt behov av servitutet erinrade han om reglerna i 5 kap. 8 § FBL och framhöll att servitutet i sådana fall inte skulle kunna upphävas utan att fastigheten fick mark som kompensation. Genom ett avgörande av högsta domstolen (NJA 1976 s. 262) har sedermera bekräftats att markvederlag kan utgå vid upphävande av skogsfångsservitut.

Vad departementschefen anförde om markvederlag vid tillkomsten av FBLP är i princip giltigt fortfarande. Från allmän synpunkt skulle det inte vara någon fördel om det blev vanligt att ge markvederlag för upphävande av skogsfångsservitut. Tvärtom skulle det kunna vara till nackdel för skogsbruket och försvåra att skogen brukades på ett rationellt sätt. Den möjlighet som redan nu finns att bestämma vederlag i mark får anses vara tillräcklig för de undantagsfall där markvederlag kan vara befogat.

I de fall ersättning för ett upphävt skogsfångsservitut bestäms i pengar beräknas ersättningens storlek enligt samma principer som tillämpas vid andra fastighetsbildningsåtgärder. Det kan inte komma i fråga att ändra de allmänna ersättningsreglerna enbart med hänsyn till innehavarna av skogsfångsservitut. Vad som möjligen kan ifrågasättas är om de allmänna ersättningsreglerna medför sådana olägenheter vid tillämpningen på skogsfångsservitut att det är befogat att införa någon specialregel.

En servitutshavare som går miste om ett skogsfångsservitut får som

regel ersättning av två slag. Dels får han ersättning för servitutets positiva värde. Dels får han en viss andel i den regleringsvinst som uppkommer genom att servitutet upphävs. Normalt är vinstandelen av liten betydelse i jämförelse med ersättningen i övrigt. Vid bedömningen av om ersättningsbestämmelserna leder till godtagbara resultat eller ej vid tillämpningen på skogsfångsservitut är det därför av avgörande betydelse hur ersättningen för servitutets positiva värde beräknas.

I enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 10 § FBL skall det positiva värdet bestämmas med hänsyn till hur marknadsvärdet för den härskande fastigheten förändras. I avsaknad av jämförelsematerial beträffande försäljningar av jämförbara fastigheter sker värderingen ofta på grundval av en uppskattning av avkastningsvärdet.

Värderingen sker i princip så, att man uppskattar värdet av den mängd virke servitutshavaren får tillgodogöra sig med avdrag för kostnader för avverkning och hemtransport av virket. Att göra avdrag för kostnaderna kan måhända te sig mindre befogat i fall då servitutshavaren har tid och möjlighet att själv utföra arbetet. I princip bedöms emellertid saken på samma sätt oavsett om servitutshavaren själv utför eller kan utföra arbetet, låt vara att viss hänsyn kan tas härtill vid beräkningen av kostnadernas storlek.

Vad som har kommit fram om praxis för bestämmande av ersättning vid upphävande av skogsfångsservitut tyder inte på att ersättningsbeloppen generellt sett skulle vara alltför låga. I vilket fall som helst finns det inte tillräcklig anledning att med hänsyn till ersättningsnivån föreslå någon särskild bestämmelse om hur ersättningen skall beräknas vid upphävande av skogsfångsservitut. Även utan en ändring av ersättningsreglerna får också servitutshavarnas intressen anses tillräckligt tillgodosedda, om man ändrar bestämmelserna om förutsättningarna för upphävande av skogsfångsservitut på det sätt som har föreslagits i det föregående. Om villkoren ändras så, att de flesta skogsfångsservitut som är av något större värde kommer att finnas kvar, blir ju ersättningsfrågorna av underordnad betydelse.

Vid arbetsgruppens kontakter med företrädare för fastighetsbildningsmyndigheterna har det kommit fram att det inte sällan uppstår vissa speciella problem när ett skogsfångsservitut berörs av en fastighetsreglering som avser marköverföring. Det gäller sådana fall då ett område som är belastat med ett skogsfångsservitut förs över från en fastighet till en annan. Enligt 7 kap. 29 § andra stycket JB blir följden härav att servitutet inte längre gäller i det överförda området. Problemen hänger framför allt samman med att det enligt 7 kap. 2 § första stycket FBL är förbjudet att bilda nya skogsfångsservitut vid fastighetsreglering. På grund av den bestämmelsen kan man inte använda möjligheten att nybilda ett skogsfångsservitut i samband med att ett annat upphävs eller upphör på annat sätt, en möjlighet som har visat sig vara praktisk när

det gäller andra slag av servitut. Avsaknaden av en sådan möjlighet kan vara ett hinder för önskvärda marköverföringar, särskilt i sådana fall då man vill bevara skogsfångs rättigheterna.

Om det införs en regel av det slag som har föreslagits i det föregående och som försvårar möjligheterna att mot servitutshavarens vilja upphäva vissa typer av skogsfångsservitut, kan de angivna problemen öka. Det finns då desto större anledning att vidta någon åtgärd för att komma till rätta med dessa problem.

Den lösning som ligger närmast till hands är att införa en särskild bestämmelse som gör det möjligt att nybilda skogsfångsservitut i vissa fall. En sådan möjlighet bör dock begränsas till fall där den verkligen kan behövas. Till en början bör en bestämmelse om nybildning begränsas så, att ett nytt skogsfångsservitut kan bildas bara som ersättning för ett annat skogsfångsservitut som upphör att gälla i samband med att ett område som servitutet belastar förs över till en annan fastighet. Nybildning bör kunna ske, oavsett om det gamla servitutet upphör automatiskt med tillämpning av 7 kap. 29 § andra stycket JB eller om det upphör på grund av ett uttryckligt beslut om upphävande.

Möjligheten till nybildning bör vidare begränsas till vedservitut, som ju enligt vad som tidigare har sagts är den typ av servitut som kan vara av särskilt värde för den härskande fastigheten. Av praktiska skäl bör dock en bestämmelse härom gälla inte bara sådana vedservitut som omfattas av den tidigare föreslagna undantagsbestämmelsen i 15 § FBLP utan vedservitut i allmänhet. Det finns inte anledning att tro att en sådan avgränsning kommer att leda till att vedservitut nybildas i onödan. Den allmänna förutsättning för att bilda servitut genom fastighetsreglering som anges i 7 kap. 1 § första stycket FBL bör nämligen gälla också i detta fall. Där föreskrivs att servitut som bildas genom fastighetsreglering skall vara av väsentlig betydelse för fastighets ändamålsenliga användning.

I enlighet med det anförda bör alltså nybildning få ske endast av vedservitut. Förutsättningen bör vara att det servitut som ersätts också avser ved. Att det gamla servitutet eventuellt också avser andra rättigheter, t. ex. byggnadsvirke eller mulbete, bör inte vara något hinder för nybildning, men det nya servitutet bör i så fall begränsas till ved.

En möjlighet till nybildning av vedservitut i enlighet med de angivna riktlinjerna bör kunna underlätta genomförandet av fastighetsregleringar som avser marköverföring. Detta är värdefullt för ägare av fastigheter som är belastade med vedservitut. Samtidigt blir en sådan möjlighet värdefull för ägarna av de härskande fastigheterna genom att det blir lättare att behålla servitutsrättigheterna. Därmed minskar också de betänkligheter som man kan hysa med anledning av att det i det föregående inte har föreslagits något undantag från bestämmelsen i 7 kap.

6 § FBL i fråga om sådana vedservitut som omfattas av den föreslagna nya bestämmelsen i 15 § FBLP.

På grund av det anförda föreslås att det i 7 kap. 2 § första stycket FBL föreskrivs att servitut som avser rätt att ta virke till ved får bildas som ersättning för annat vedservitut som upphör i samband med att mark som servitutet belastar förs över till annan fastighet.

Utöver de frågor som nu har behandlats har vissa andra frågor som rör skogsfångsservitut kommit upp i samband med arbetsgruppens kontakter med företrädare för ägarna av berörda fastigheter. Det gäller bl. a. frågor om gode mäns medverkan vid fastighetsbildningsförrättning, obligatorisk syn, information till sakägare, rättshjälp m. m. Vissa av dessa frågor har också tagits upp av civilutskottet med anledning av motioner i riksdagen (CU 1977/78: 18). Frågorna är emellertid i stor utsträckning av mer principiell betydelse och bör därför inte behandlas i detta sammanhang. Flera av dem har berörts i promemorian (Ds Ju 1977: 12) Uppföljande översyn av fastighetsbildningslagstiftningen och kommer att tas upp i samband med den fortsatta departementsbehandlingen av promemorian.

Det föreslås att de nya bestämmelserna skall träda i kraft den 1 januari 1979. Äldre bestämmelser bör dock fortfarande gälla i ärende som har anhängiggjorts vid fastighetsbildningsmyndigheten före den 1 februari 1978. Denna tidpunkt har valts med hänsyn till att bostadsministern i ett pressmeddelande den 12 januari 1978 informerade om att hon hade tillsatt en särskild arbetsgrupp för översyn av bestämmelserna om skogsfångsservitut.

*Promemoriaförslaget***1 Förslag till****Lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970: 988)**

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 2 § fastighetsbildningslagen (1970: 988) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

7 kap.

2 §¹

Servitut avseende skogsfång eller rätt att framdraga annan sådan ledning som avses i ledningsrättslagen (1973: 1144) än avloppsledning för en fastighet får ej bildas genom fastighetsreglering.

Servitut avseende skogsfång eller rätt att framdraga annan sådan ledning som avses i ledningsrättslagen (1973: 1144) än avloppsledning för en fastighet får ej bildas genom fastighetsreglering. *Dock får servitut som avser rätt att ta virke till ved bildas som ersättning för annat vedservitut som upphör i samband med att mark som servitutet belastar överförs till annan fastighet.*

Servitut, som kan upplåtas enligt vattenlagen eller efter prövning vid särskild förrättning enligt annan lag och som ej omfattas av förbudet i första stycket, får bildas genom fastighetsreglering endast om åtgärden sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna. I fråga om servitut som avses i 2—6 kap. vattenlagen fordras vidare att ägaren av den tjänande fastigheten ej motsätter sig servitutsbildningen.

Första och andra styckena gäller ej servitut som avser ledning för vatten till husbehovsförbrukning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1979.

¹ Senaste lydelse 1973: 1146.

*Promemoriaförslaget***2 Förslag till****Lag om ändring i lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen**

Härigenom föreskrivs att 15 § lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 §

Servitut avseende skogsfång eller bete får upphävas genom fastighetsreglering, även om sådana omständigheter som avses i 7 kap. 5 § fastighetsbildningslagen ej föreligger.

Första stycket gäller ej servitut som avser rätt att ta virke till ved, om den härskande fastigheten stadigvarande används till bostad och servitutet har betydelse för fastighetens bränsleförsörjning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1979. Äldre bestämmelser gäller dock fortfarande i ärende som har anhängiggjorts hos fastighetsbildningsmyndigheten före den 1 februari 1978.

¹ Lagen omtryckt 1971: 1036.

Sammanställning av remissyttranden

1 Allmänna synpunkter

Hovrätten för Nedre Norrland: Vid tillkomsten av FBL eftersträvades en sådan utformning av fastighetsbildningsvillkoren att det vid tillämpningen av dessa skulle bli möjligt att vinna anslutning till den vid prövningstillfället aktuella jord- och planpolitiska målsättningen. Reglerna är så elastiskt utformade att de ger utrymme för en avsevärd rörelsefrihet och tillämpningen av dem kan anpassas till en tämligen långt gående utveckling. Villkoren i 3 kap. till skydd för allmänna intressen är indispositiva, medan däremot flera villkor i 5—7 kap. till skydd för enskilda intressen är dispositiva. Över sistnämnda villkor får dock aldrig fastighetsägarna disponera på sådant sätt att bestämmelserna i 3 kap. sätts ur spel. En ändring i praxis beträffande tillämpningen av de allmänna fastighetsbildningsvillkoren i 3 kap. kan alltså påverka bedömningen när det gäller vissa villkor i 5—7 kap., t. ex. 5 kap. 4 och 8 §§. En förskjutning i synsättet beträffande exempelvis lämpligheten av att använda ved i större omfattning kan alltså påverka tillämpningen av sistnämnda bestämmelser. En ändring av så detaljbetonad karaktär som den nu föreslagna kan verka hämmande på den flexibla tillämpning av FBL som förutsattes vid dess tillkomst. Hovrätten anser därför att de av arbetsgruppen föreslagna ändringarna strider mot den uttalade målsättningen om en flexibel tillämpning av FBL. På grund härav ifrågasätter hovrätten om det är lämpligt att genomföra de föreslagna ändringarna.

Härnösands tingsrätt tillstyrker både att möjligheterna begränsas att avveckla vedservitut och att det skapas möjlighet att bilda vedservitut i samband med marköverföring. Tingsrätten har dock vissa erinringar mot de lagtekniska lösningar som föreslås i promemorian.

LMV: Den gällande lagstiftningen om skogsservitut bygger, som berörs i promemorian, på tanken att nya sådana servitut inte skall bildas och att de befintliga servituterna skall avvecklas. Avvecklingen skall ske successivt genom fastighetsreglering. Ställningstagandet får ses mot bakgrund av att utvecklingen ändrat förutsättningarna för skogsservituterna radikalt. Behovet av servituterna har minskat genom utvecklingen inom jordbruksnäringen, som lett till att flertalet härskande fastigheter upphört att användas för jordbruk. Nya bränslen och byggnadsmaterial m. m. har också bidragit till att minska servitutens betydelse. Olägenheterna för de tjänande fastigheterna har ökat genom utvecklingen inom skogsbruket. Någon grundläggande förändring i dessa förhållanden har inte inträtt sedan den gällande lagstiftningen kom till omkring år 1970, oaktat synen på värdet av ved från energisynpunkt har förändrats i viss mån under de allra senaste åren till följd bl. a. av ändrad prisrelation mellan olja och ved. Denna bedömning synes stämma överens med uppfattningen i promemorian, som inte syftar till att ge lagstiftningen ändrad principiell inriktning. — — —

Förslagen syftar till ett starkt, på visst sätt avgränsat skydd för servitutshavarna såvitt beträffar rätten till ved. Det kan i och för sig sättas i fråga om det föreliggande skyddsintresset väger tillräckligt tungt för

att motivera ett särskilt skydd i lagstiftningen. De härskande fastigheterna har ofta viss tillgång till skog på egen mark, och i den mån vedbehovet inte kan tillgodoses på detta sätt finns ofta möjlighet att träffa avtal om täkt av avfallsvirke o. dyl. oberoende av servitut. Olägenheterna med skogsfångsservituten överväger allmänt sett fördelarna, såsom berörts i det föregående, och på sikt bör servituten avvecklas. Å andra sidan torde olägenheterna med just vedservituten vara förhållandevis begränsade, i varje fall om servituten utövas på ett med hänsyn till berörda intressen ändamålsenligt sätt.

Ett förbättrat tillvaratagande av avfallsvirket är angeläget bl. a. därför att kvarliggande avfallsvirke underlättar för skadeinsekter att förökas och spridas. Också energiförsörjningsskäl talar i samma riktning. Från dessa synpunkter ligger det ett positivt värde i servituten. Det bör emellertid samtidigt stå klart att servitutsfiguren bara kan få en begränsad betydelse som medel för att främja tillvaratagandet av avfallsvirke. Man bör i första hand söka lösningar som underlättar en bredare och mera flexibel kontakt mellan utbud på avfallsvirke och efterfrågan på ved.

Sammanfattningsvis har LMV från sina utgångspunkter emellertid ingen erinran mot att man inför ett skydd för skogsservituten, avgränsat på föreslaget sätt.

Den nya skyddsregleringen placeras enligt förslaget delvis i FBLP (15 §) och delvis i FBL (7 kap. 2 §). Enligt LMVs uppfattning har hela regleringen övergångskaraktär och bör inrymmas i FBLP. Bestämmelsen i 7 kap. 2 § FBL bör därför flyttas till 15 § FBLP. Detta ger bättre överblick och underlättar tillämpningen. Det bör också beaktas att regeln om nybildning av skogsservitut står i viss konflikt med själva servitutsbegreppet i 14 kap. JB. Detta förhållande markerar ytterligare regelns övergångskaraktär.

Överlantmätarmyndigheten i Västernorrlands län: FBL ger i ganska stor utsträckning skydd även åt fastigheter som har en så otillfredsställande beskaffenhet att de vid tillämpning av lagens lämplighetsvillkor inte skulle få bildas. Skyddet gäller i dessa fall vid tvångsmässiga ingripanden. Denna dualism i lagen torde väsentligen grunda sig på hänsynen till att ägarna kan ha anpassat sig även till en olämplig fastighetsindelning och att en alltför genomgripande omställning kan bli betygande för dem även om förändringen föranleder penningersättningar.

De nu föreslagna lagändringarna markerar ett sådant hänsynstagande till innehavarna av vedfångstservitut. Däremot är det uppenbarligen inte fråga om att bostadsfastigheter med tillgång till husbehovsved skulle vara mer lämpliga eller allmänt önskvärda än fastigheter som saknar sådan tillgång. Det föreslagna skyddet för vedtillgången är också begränsat till servitutsfallen. En fastighet av huvudsakligen bostadskaraktär kan ju sedan gammalt ha egen skogsmark i tillräcklig omfattning för att tillgodose vedbehovet men den åtnjuter inte i FBL något speciellt skydd för denna mark och ÖLM noterar att något sådant skydd inte föreslås nu heller.

Överlantmätarmyndigheten i Jämtlands län förklarar sig inte ha kunnat konstatera att nuvarande lagstiftning och den tillämpning den fått inom länet har medfört sådana olägenheter för berörda fastigheter och deras ägare att skäl finns att tillstyrka de föreslagna lagändringarna.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län: Fastighetsstrukturen i Väster-

norrlands läns skogsmark präglas i stor utsträckning av stark uppsplittning och dålig arrondering. Detta försvårar skogsbruket. Behovet av en genomgripande rationalisering av fastighetsindelningen är därför stort. — Till bilden av en olämplig fastighetsindelning hör också den rikliga förekomsten av skogsservitut. Enligt uppgift finns 2/3 av landets alla skogsservitut i detta län. För skogsägarna kan servituten innebära en besvärande inskränkning i rådigheten över marken som kan försvåra ett rationellt brukande.

För fastighetsrationaliseringen är skogsservituten till betydande besvär eftersom de regelmässigt måste regleras i samband med marköverföringar mellan fastigheter. — — — Under de gångna sex åren av FBL:s giltighetstid har bara ca 500 servitut upphävts i länet. — — —

Länsstyrelsen är sammanfattningsvis tillfredsställd med arbetsgruppens förslag och tillstyrker att de genomförs.

En minoritet (fyra ledamöter) av länsstyrelsen i Västernorrlands län: Sammanfattningsvis anser reservanterna det angeläget att vid krav om avveckling av skogsservitut servitutsinnehavarnas ställning stärks dels genom de i arbetsgruppen föreslagna ökade möjligheterna att få behålla servitutet eller vid fastighetsreglering få servitutet överfört till annan fastighet, dels genom att rätten till markvederlag förstärks i de fall det är möjligt ur arronderingssynpunkt, dels även genom att ersättningsreglerna ses över så att kontantersättningarna blir skäliga även med hänsyn till tendenserna till ökat intresse för vedeldning och med hänsyn till att en ej tidsbegränsad rättighet upphör.

Länsstyrelsen i Norrbottens län: Inom Norrbottens län finns uppskattningsvis ca 150 skogsfångsservitut. Servituten är av anvisningstyp. I det övervägande antalet fall är fastigheter i enskild ägo härskande och fastigheter tillhöriga SCA tjänande. SCA, vars fastigheter i länet belastas av ca 100 skogsfångsservitut, har till länsstyrelsen uppgivit att ca 30—40 % av servituten utnyttjats under senare tid. Utnyttjandet består i huvudsak av uttag av byggnadsvirke men en viss ökning av veduttagen har kunnat noteras senaste åren.

Sedan FBL infördes 1972 har ett tiotal skogsfångsservitut avvecklats i länet. Ansökningar om avveckling av ytterligare ett femtiotal ligger hos lantmäteriet för handläggning. — — —

Med hänsyn till den relativt ringa förekomsten av skogsfångsservitut i Norrbottens län har frågan om servitutens avveckling eller fortbestånd en relativt liten betydelse. Länsstyrelsen vill dock som sin principiella uppfattning framhålla att servitut för skogsfång är en ålderdomlig och i allmänhet inte ändamålsenlig form för att förse fastigheter med skogsprodukter. En metod där en fastighetsägare efter anvisning skall äga rätt att i annans skog avverka vissa träd är irrationell och bäddar för konflikter. Det kan t. ex. nämnas att ändamålsenligt skött skogsmark numera ofta på stora områden inte har skog med hela träd lämpliga för bränsle, endast delar av träden är med fördel lämpliga till ved. Vedservitut är i sådana fall ej förenliga med rationell skogsproduktion.

De betydande olägenheter för servitutshavaren som gällande bestämmelser påstås leda till är enligt länsstyrelsens mening alltför översiktligt behandlade. Länsstyrelsen efterlyser en mera ingående analys av vari olägenheterna består och vilka reella fördelar vedservituten innebär gentemot andra tänkbara konstruktioner för lösande av fastigheternas bränsleförsörjning.

Länsstyrelsen har för sin del svårt inse att de i promemorian angivna svårigheterna att skaffa fullgod ersättning för vedservituten samt den uppvärdering av veden som energikälla som skett under senare tid leder till sådana betydande olägenheter för servitutshavaren att ett särskilt skydd erfordras för vedservituten. De olägenheter som bevarandet av vedservituten innebär överväger enligt länsstyrelsens mening vida de marginella fördelar ur bränsleförsörjningssynpunkt som förslaget kan leda till för vissa fastigheter. En lagstiftning med syfte att slå vakt om den förlegade och irrationella form av rättighet som skogsfångsservituten och därmed vedservituten utgör, är enligt länsstyrelsens mening därför mindre lämplig.

Länsstyrelsen är av den uppfattningen att en stor del av den kritik som framförts mot avvecklingen av skogsfångsservituten har sin grund i att de utdömda ersättningarna ansetts för låga. Vedens under senare tid ökade värde liksom värdet av att kunna förse sin fastighet med bränsle m. m. genom eget arbete har starkt bidragit till att servituten kommit att uppfattas som allt värdefullare, vilket tagit sig uttryck i det nyvaknade intresset för att åter nyttja vedservituten. Detta förhållande talar för att en översyn av värderingsprinciperna är angelägen. Eftersom problemen närmast är av tillämpningskaraktär bör översynen i första hand avse de anvisningar som ligger till grund för värderingar av skogsfångsservituten.

Regelsystemet i FBL är uppbyggt så att tillämpningen skall kunna göras flexibel och därmed medge en smidig anpassning till den vid olika tidpunkter fastlagda jordpolitiska målsättningen. Det nu föreliggande förslaget bryter mot denna principiella uppbyggnad av FBL genom att frågor av rättstillämpningskaraktär föreslås föranleda ändringar i själva lagtexten.

Sammanfattningsvis avstyrker länsstyrelsen en lagstiftning som syftar till att konservera skogsfångsservituten.

En minoritet (sex ledamöter jämte föredraganden) av länsstyrelsen i Norrbottens län: I likhet med majoriteten avstyrker vi en lagstiftning som syftar till att konservera skogsfångsservituten. Vi vill dock göra följande komplettering till majoritetens yttrande.

De områden i länet där skogsfångsservitut förekommer kännetecknas som regel av att skogen till största delen innehåller av skogsbolag och då främst SCA. De jordbruksföretag som uppbyggs i dessa områden har normalt en, efter förhållandena i länet i övrigt, liten skogsdel. Tillgång till skogsfångsservitut kan därför för dessa fastigheter vara av stor betydelse för tillgodoseende av fastighetens behov av skogsprodukter i form av ved och husbehovsvirke samt även utgöra ett värdefullt bidrag till sysselsättningen främst under vinterhalvåret. Sådana servitut som således fyller ett viktigt behov och bidrar till att göra enheten bärkraftig bör enligt vår mening inte avvecklas utan att fastigheten tillföres skogsmark som kompensation.

Den restriktiva inställning till markvederlag som kännetecknar såväl förarbeten som praxis vid tillämpning av FBL försvårar dock möjligheterna att nå sådana lösningar. Det är därför angeläget att sådana ändringar vidtas i lagstiftning eller rättstillämpning att möjligheterna att utnyttja markvederlag vid avveckling av skogsfångsservitut som fyller viktiga behov för jordbruksfastigheter vidgas. Härvid bör särskilt uppmärksammas möjligheterna att i ett sammanhang avveckla skogsfångsservitut

för samtliga jordbruksfastigheter inom en viss trakt och utlägga markvederlagen i form av gemensamhetsskog för berörda fastigheter.

Många jordbruksfastigheter innehar på grund av tillköp av fastigheter ett flertal skogsfångsservitut med rätt till sammanlagt relativt stora kvantiteter virke och ved. Vid tillämpning av markvederlag är det därvid enligt vår mening lämpligt att fastigheternas sammanlagda skogsfångs-rättigheter får läggas till grund för marktilldelningen.

Vi föreslår således att sådana ändringar i lagstiftningen vidtas som skapar reella förutsättningar för att i samband med avveckling av skogsfångsservitut tillerkänna sådana jordbruksfastigheter vederlag i skogsmark som har behov av skogsmarken och ej på annat sätt kan tillföras sådan mark.

Lantbruksnämnden i Norrbottens län har avgett ett yttrande som så gott som ordagrant överensstämmer med det nyss återgivna yttrandet av minoriteten i länsstyrelsen i samma län. Dessutom anför lantbruksnämnden följande: I Norrbottens län finns 100—200 icke tidsbegränsade servitut, varav ca 50 st. inom Alterdalen i Norrfjärdens socken, Piteå kommun, med SCA som ägare till de tjänande fastigheterna. Nästan samtliga servitut omfattar ved, husbehovsvirke, stängsel- och hässjevirke samt mulbete. Servituten är normalt maximerade till 3—9 m³ för husbehovsvirke och 30—60 m³ till brännved per år.

Enligt vad lantbruksnämnden funnit utövar praktiskt taget alla servitutsinnehavarna i Alterdalen rätten till husbehovsvirke och ca två tredjedelar rätten till ved. Med något enstaka undantag bor också alla på sina fastigheter. En fjärdedel av servitutsfastigheterna utgöres av aktiva jordbruk.

Sedan år 1970 har förändringar, som påverkar betydelsen och värdet av servituten inträffat. Priset på eldningsolja har mer än tredubblats och tekniken för framställning av flis och utnyttjande av detsamma som bränsle har utvecklats. Dessutom har vedeldningen på nytt ökat på landsbygden. Behovet av husbehovsvirke torde också ha ökat på grund av en ökning av nybyggnad och underhåll på landsbygden av såväl bostadshus som ekonomibyggnader.

Skogsvårdsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrker promemorieförslaget liksom *skogsvårdsstyrelsen i Västernorrlands län*, som dessutom anför: Ur skogsvårdssynpunkt är det otillfredsställande att en tjänande fastighet drabbas av fria servitut i all synnerhet som servitutsbestämmelserna i nuvarande skogsvårdslag inte kommer att finnas med i kommande skogsvårdslag enligt förslag som framlagts av 1973 års skogsutredning. De servitut som nu är fria bör kunna förvandlas till anvisningsservitut. Att möjligheter finns enligt 7 kap. 4 § FBL att under vissa omständigheter komma tillrätta med detta förhållande räcker inte. En förvandlingsmöjlighet bör klart och entydigt föras in i nu aktuell lagstiftning.

Förse servitutsgrupp: De förslag till ökade möjligheter att servituten får bibehållas och till överföring av servitut vid fastighetsreglering till annan fastighet noteras med tillfredsställelse. — — —

Servitutsgruppen finner det anmärkningsvärt att arbetsgruppen ej för fram synpunkter om parternas krav på full rättstrygghet vid fastighetsbildningsmyndighetens tillämpning vid förrättningarna. Detta är så mycket mer anmärkningsvärt som arbetsgruppen givits tillfälle att komma i kontakt med redan felfördelade servitutshavare och även tagit del av material från handläggning som klart visar att inte ens lagens nuvarande utformning om exempelvis gode mäns kallande följs.

Servitutsgruppen vill med kraft framföra kravet på att en betryggande rättsordning kommer till uttryck i en ny lagstiftning. Den bör innehålla en saklig information till berörda parter, rätt till rättshjälp enligt allmänna bestämmelser redan i första instans, obligatorisk syn av fastigheterna och likaledes obligatoriskt krav på gode mäns närvaro vid förrättningen. — — —

Servitutsgruppen vill sammanfattningsvis framhålla att när nu en ny lagstiftning kommer till stånd bör denna få en sådan utformning att den tidigare rättsosäkerheten ej upprepas — en rättsosäkerhet som insiktsfulla remissinstanser vid nuvarande lagstiftnings genomförande påpekat skulle bli följden av densamma — och att allmänhetens förtroende för lagstiftningen återställs.

AB Iggesunds Bruk: För tillvaratagandet av mesta möjliga virke är målsättningen att så lite som möjligt av ett träd skall bli kvar i skogen till skillnad mot forna tiders skogsbruk då kanske bara en eller två timmerstockar tillvaratogs ur varje träd. Detsamma gäller om tillvaratagande av röjnings- och gallringsvirke. Förutom biologiska och tekniska begränsningar kommer det även att finnas ekonomiska begränsningar om vad som går att tillvarataga. Bolaget har den uppfattningen att det framför allt för klenare gallrings- och för röjningsvirke kommer att bli svårt att få ekonomi i utvinnandet för massaindustrins räkning. Det torde i dessa dimensioner vara nationalekonomiskt fördelaktigt att använda detta virke för bränsleändamål. Däremot torde det inte vara försvarbart att i en normalsituation använda grövre gagnvirke för bränsleändamål. — — —

I ingressen har omnämnts önskemålet att skogen skall brukas på rationellast möjliga sätt. Det innebär att till bränsle skall icke användas värdefullare virke än nödvändigt. Rent teoretiskt skall ej ett vedservitut kunna användas i strid mot denna princip vare sig anvisningstvång föreligger eller ej. Som stöd för detta uttalande åberopar bolaget bestämmelserna i 14 kap. 6 § JB.

Bolaget vill inte på något sätt ifrågasätta det lämpliga i att använda viss del av skogens avfall för bränsleändamål. Det kan tvärtom anses ingå som ett led i bästa möjliga utnyttjande av avkastningen. Däremot vill bolaget mycket starkt ifrågasätta det lämpliga i att vedförsörjningen ordnas via vedservitut. Detta innebär att man måste ta veden från en viss bestämd fastighet. Mer än hälften av alla tjänande fastigheter torde vara i enskild ägo. Om veden skall kunna tas inom ett rimligt avstånd från den härskande fastigheten finns risk att till ved kommer att användas virke, som med större fördel skulle kunna användas för industriellt ändamål.

Bolaget har inte tillgång till någon uppgift på hur många icke skogsförsedda fastigheter, som har eller kommer att ha sin bränsleförsörjning via vedeldning. Av dessa fastigheter torde de servitutsberättigade endast utgöra en ytterst liten andel. För övriga fastigheter synes vedförsörjning ändock fungera. Det torde inte finnas några svårigheter för samtliga fastigheter, som nu har vedeldning, att för en ringa ersättning kunna få anvisning på vedhuggning inom rimligt avstånd från bostaden. En vedförsörjning på detta sätt måste vara både rationellare och nationalekonomiskt lämpligare än bibehållande av vedservitut.

Med stöd av ovanstående får bolaget avstyrka arbetsgruppens förslag till ökat skydd för vedservituten, då dessa icke på ett rationellt sätt löser

ifrågavarande fastigheters bränsleförsörjning. Bolaget anser i stället att lagstiftningen skall anpassas så att den avveckling av skogsservituten, som enhälligt tillstyrks i samband med FBLs tillkomst och införande, på enklast möjliga sätt kan fullföljas. Detta kan ske exempelvis genom att släppa dels på kravet i FBL 5:4 att båtnaden överstiger kostnaden samt dels på förbudet mot väsentlig minskning av graderingsvärdet i FBL 5:8. Fortfarande skyddas den härskande fastigheten tillfredsställande av bestämmelserna i första punkten i sistnämnda paragraf.

Mo och Domsjö AB: MoDos fastigheter belastas f. n. av ca 650 skogsservitut. De allra flesta finns i nordöstra Ångermanland. Ca 350 servitut avser endast rätt till hässjevirke, stängselvirke o. dyl. och berörs sålunda inte av förslaget. Såsom icke utövade saknar de för övrigt några värde. Övriga ca 300 servitut avser rätt till ved i större eller mindre omfattning, ofta i kombination med nyttigheter av det nyssnämnda slaget. I ca 100 fall inom sistnämnda grupp förekommer även rätt till byggnadsvirke, som till sin omfattning oftast är begränsad på ett eller annat sätt (förklaringen härtill är att MoDo på 1920- och 1930-talen återköpte många skogsservitut och upplät nya till omfattningen inskränkta rättigheter).

MoDo har för närvarande inga definitiva siffror på antalet utövade servitut men en preliminär undersökning indikerar att endast ca 10 % av de ca 300 vedservituten utnyttjas och att ca hälften eller 5 % avser åretruntbostäder.

Ovan redovisade förhållanden innebär att förslaget såvitt gäller skyddet för vissa vedservitut har mycket begränsade konsekvenser för MoDos vidkommande. Det oaktat är MoDo av skäl som framgår av det följande mot förslaget.

Enligt MoDos uppfattning är förslagets betydelse ur energiförsörjningssynpunkt grovt överskattad. I den mån de ovan siffermässigt redovisade förhållandena kan antagas vara allmängiltiga för skogsservituten överhuvudtaget — ett antagande som bör vara ganska riktigt — innebär de att ca 7 000 av samtliga skogsservitut (enligt uppgift ca 15 000 varav merparten och i varje fall minst 50 % torde belasta bondeskog) avser rätt till ved men att endast ca 350 härav skulle få det föreslagna skyddet. Om — såsom MoDo tolkar förslaget — skyddet inte skall gälla fastigheter/brukningsenheter med egen skogsmark minskar antalet ytterligare. Även om siffrorna är behäftade med stor osäkerhet ger de belägg för att förslaget är praktiskt taget helt betydelselöst ur energiförsörjningssynpunkt.

Härutöver leder förslaget enligt MoDos mening till vissa olägenheter. Skyddet för vissa med vedservitut kombinerade nyttigheter konserveras under överskådlig tid. Ett servitutsförhållande torde dessutom endast i sällsynta fall innebära en optimal resursanvändning sett ur såväl allmän som den härskande och tjänande fastighetens synpunkt i och med att servitut är lokaliserat till ett avgränsat område, som kan ligga på avsevärt avstånd och i svåråtkomligt läge och som ofta kan ha en ur vedförsörjningssynpunkt för värdefull sortimentsammansättning.

SCA: Den rättsliga innebörden av servitut är att den ianspråktaga nyttigheten skall förbrukas på den härskande fastigheten och skall tas ut på den tjänande fastigheten på sådant sätt att denna ej onödigt belastas. Detta medför sålunda att ett vedservitut ej får tas ut av bättre sortiment (massaved, sågtimmer) än vedskog, i vart fall om tillgång på vedskog

finns. Vidare får servitutshavaren finna sig i att ta ut veden även på obekväma eller avlägsna delar av den tjänande fastigheten. Ej heller får ved tas ut och säljas eller bytas mot varor eller tjänster.

Dessa rättsgrunder för utövningen medför att servitutshavaren ofta finner det fördelaktigare att köpa vedskog på rot nära väg i fria marknaden än att utnyttja servitutet på en obekvämdel av den tjänande fastigheten. Det bör noteras att det veterligen ej föreligger några svårigheter att mot lågt pris köpa vedskog på rot (för röjningsvirke o. dyl. utgår ofta ingen ersättning). Ett stöd härför utgör också de många besluten av servitutsnämnderna (enligt 1946 års lag om förlängning av tiden för vissa servitut) där rotvärdet på vedskog vanligen satts till mellan 1: — och 5: — kr/m³. Kostnaderna för inköp av vedskog på rot är sålunda helt försumbara jämfört med kostnaderna för huggning och transport.

Vidare bör beaktas att vedservitut icke torde få utövas på den tjänande fastigheten om tillgång till vedskog finns på den härskande fastigheten. Många servitutsberättigade fastigheter innehåller sådana arealer skog och f. d. hagmark att vedbehovet med fördel kan tillgodoses inom den egna fastigheten. Likaså torde en del nedlagda inägor på dessa fastigheter bäst lämpa sig för produktion av vedskog (energiskog).

I den debatt som förts om skogsservituten har dessa framställts som en företeelse inom storskogsbrukets område. I verkligheten belastar mer än hälften av dessa servitut fastigheter som ägs av enskilda personer, i de flesta fall jordbrukare. — — —

I nu gällande skogsvårdslag finns bestämmelser som kan skydda såväl servitutshavare som ägare till tjänande fastighet mot otillbörlig avverkning av motparten. Dessa regler har ej medtagits i förslaget till ny skogsvårdslag eftersom det förutsatts att skogsservituten skulle avvecklas. Om arbetsgruppens förslag genomföres är det nödvändigt att reglerna från nuvarande lag medtages i den nya skogsvårdslagen.

2 Upphävande av skogsfångsservitut

Hovrätten för Nedre Norrland: Servitut är normalt knutet endast till den härskande fastighetens behov och påverkas inte av hur ägaren för tillfället använder fastigheten. Den föreslagna lagtexten i 15 § FBLP medför en risk för att vedservitut kommer att upphävas av mer tillfälliga orsaker. Ett praktiskt exempel är att ett hus står tomt därför att ägaren, som av känslomässiga skäl ej vill sälja fastigheten, bor på ålderdomshem. Ett annat exempel är att ägaren vid förrättningsstillfället använder huset för fritidsändamål. Hovrätten delar i och för sig arbetsgruppens uppfattning att intresset av att kunna ta ved från en grannfastighet är särskilt beaktansvärt om veden behövs för uppvärmning av ett hus som används till bostad året runt. Emellertid är det ju vanligt att även fritidsfastigheter uppvärms med ved, varför ett vedservitut givetvis kan ha betydelse för en sådan fastighets bränsleförsörjning. Många besvärliga tolkningsproblem kan undvikas om ingen åtskillnad görs mellan permanentbostäder och fritidsbostäder. Om emellertid arbetsgruppens förslag skall genomföras, anser dock hovrätten att skyddet för skogsfångsservitut bör göras beroende av fastighetens långsiktiga användning. En fastighet kan faktiskt anses vara permanent bostad även om den vid förrättningsstidpunkten används för fritidsändamål. En bedömning på

lång sikt stämmer bättre med servitutsfiguren och med den allmänna lämplighetsprövning som skall göras vid all fastighetsbildningsverksamhet.

I detta sammanhang erinrar hovrätten om att ett servitut kan upphävas endast om det s. k. båtnadsvillkoret i 5 kap. 4 § FBL är uppfyllt, dvs. att en positiv nettoeffekt av regleringen uppnås. När det gäller rätt att ta virke av normal kvalitet har nämnda villkor i en upphävandesituation enligt praxis som regel ansetts vara uppfyllt. Enligt hovrättens mening är det tveksamt om villkoret kan anses uppfyllt när servitutet avser rätt att ta virke av avfall och torra träd. Sådant virke har normalt mycket ringa värde för den tjänande fastigheten — tvärtom kan det vara en fördel att virket tas bort — men kan ha ett icke oväsentligt värde för den härskande fastigheten. Det är tänkbart att en viss båtnad kan erhållas under förutsättning att — när det gäller det negativa värdet — ett tillräckligt stort belopp för störningar i driften m. m. påföres den tjänande fastigheten i kalkylen. Från energisynpunkt kan det emellertid vara värdefullt att sådana servitut kan få bestå även för fastigheter som används som fritidsbostäder. Om arbetsgruppens förslag om ändring i 15 § FBLP och 7 kap. 2 § FBL genomförs, bör det enligt hovrättens mening klargöras om servitut av nyss nämnt slag har sådant skydd även för fritidsfastighet att upphävande inte kan ske enligt 15 § FBLP och att nybildning får ske enligt 7 kap. 2 § FBL.

Mot den sålunda skisserade bakgrunden föreslår hovrätten — under förutsättning att arbetsgruppens förslag till lagteknisk lösning väljes — att 15 § andra stycket FBLP får följande lydelse: ”Första stycket gäller ej servitut som avser rätt att ta virke till ved.”

Om arbetsgruppens förslag om förstärkning av skyddet för vissa skogsfångsservitut genomförs, kan det förväntas att sådana kommer att finnas kvar under överskådlig tid. Hovrätten anser därför att skyddsreglerna till fullo bör finnas i FBL och inte längre i FBLP. Skyddet synes kunna nås — vid sidan av att 15 § FBLP upphävs — genom att 7 kap. 5 § andra stycket FBL får förslagsvis följande lydelse: ”Servitutet får även upphävas, om till följd av ändrade förhållanden servitutet ej behövs för den härskande fastigheten. Detsamma gäller, om servitutet under avsevärd tid ej utövats och omständigheterna även eljest är sådana att det måste anses övergivet. Andra servitut än sådana, som avser rätt att ta virke till ved, får vidare upphävas om nyttan av servitutet är ringa i jämförelse med belastningen på den tjänande fastigheten.”

Det anförda står i linje med det förslag till ändring i 7 kap. FBL och upphävande av 15 § FBLP som framlagts i departementspromemorian Uppföljande översyn av fastighetsbildningslagstiftningen (Ds Ju 1977: 12).

Om den av hovrätten förordade ändringen genomförs, torde det innebära att skyddet för vedservitut stärks medan skyddet för övriga skogsfångsservitut blir oförändrat.

För det fall att skyddet för vissa servitut skall förstärkas genom ändring i 15 § FBLP på sätt arbetsgruppen föreslagit vill hovrätten anföra följande. Innebörden i nuvarande 15 § FBLP är att skogsfångsservitut kan upphävas även om sådana omständigheter som avses i 7 kap. 5 § FBL ej föreligger. Om arbetsgruppens förslag om ändring av 15 § FBLP genomförs, skall vid upphävande av vedservitut prövning ske enligt 7 kap. 5 § FBL. Utan tvivel torde det finnas åtskilliga situationer då nyt-

tan av servitutet bedöms vara ringa i jämförelse med belastningen på den tjänande fastigheten. I sådana fall innebär inte förslaget något förstärkt skydd för vedservituten ens i de fall de avser permanentbebodda fastigheter. Det synes därför som om den på s. 18 i promemorian uppställda målsättningen ej blir uppfylld. Även med den av arbetsgruppen valda lösningen bör därför ändring ske i 7 kap. 5 § motsvarande den hovrätten nyss föreslagit, om man anser att ett fullgott skydd för vedservituten skall tillskapas.

Hovrätten vill dessutom framhålla att den föreslagna lydelsen av 15 § andra stycket FBLP synes omfatta hela servitutet i de fall det är fråga om blandade servitut, d. v. s. sådana som ger rätt att ta såväl ved som byggnads- och stängselvirke. Avsikten torde vara att första stycket skall fortsätta att gälla till den del servitutet ej avser ved. Lagtexten bör omformuleras så att detta klart framgår.

I promemorian behandlas frågan om att med stöd av bestämmelserna i 7 kap. 4 § FBL ändra ett fritt servitut till ett anvisningsservitut. Enligt 7 kap. 3 § kan ändringar av servitut avse begränsning, flyttning eller annan ändring av det område där servitutet utövas samt meddelande av nya eller ändrade föreskrifter i fråga om utövningen som föranledes därav. Servitutsbelastningen får dock ej ökas eller minskas i nämnvärd mån. Det förefaller som om arbetsgruppen betraktar det som självklart att en förändring av ett fritt servitut till ett anvisningsservitut inte ökar eller minskar belastningen i nämnvärd mån, varför bestämmelserna i 7 kap. 3 § FBL inte skulle hindra en ändring som nyss nämnts. Det är emellertid önskvärt med ett klarläggande uttalande om att så verkligen är fallet.

I detta sammanhang vill hovrätten understryka de synpunkter som framförts i promemorian Ds Ju 1977: 12 om att en ändringsåtgärd i första hand bör prövas, vilket kan få till resultat att något beslut om upphävande ej blir aktuellt. Genom ändring av ett skogsfångsservitut — t. ex. från ett fritt servitut till ett anvisningsservitut eller genom ändring av utövningsområdet — synes åtskilliga av de olägenheter som är förknäpade med en servitutsbelastning kunna undanröjas.

Härnösands tingsrätt: Sedan FBL:s tillkomst har vid tingsrätten handlagts ett 25-tal mål rörande upphävande av skogsfångsservitut. Ett 20-tal mål är under handläggning. Yrkandena från den härskande fastighetens ägare har i allmänhet formulerats så, att i första hand servitutet skall lämnas orubbade, i andra hand markvederlag utgå i ersättning för servitutet och i tredje hand den av fastighetsbildningsmyndigheten beslutade ersättningen höjas. Tingsrätten har inte i något av målen funnit tillräckliga skäl föreligga att vägra av ägaren till tjänande fastighet begärt upphävande eller medge av ägaren till härskande fastighet begärt markvederlag. Däremot har i cirka hälften av målen tingsrätten funnit anledning till höjning av ersättningsbeloppen. — — —

Skogsfångsservituten tillkom ursprungligen för att tjäna som komplement till ofullständiga jordbruk. På åtskilliga av de avsöndrade torplägenheter som tillagts sådana servitut har jordbruket numera upphört och fastigheterna används som helårs- eller fritidsbostäder. I de fall då jordbruk alltjämt drivs på fastigheterna lär rättigheter av det slag varom här är fråga sakna betydelse för jordbruksdriften. Av de rättigheter som brukar ingå i skogsfångsservitut torde numera endast rätten att ta ved kunna ha någon reell betydelse för den härskande fastigheten. Det torde

knappast förekomma att en fastighet är beroende av servitut för att få erforderlig tillgång till byggnadsvirke eller t. ex. virke för stängsel och hässjor. Däremot kan det, såsom arbetsgruppen framhållit, vara förenat med betydande olägenheter för ägaren av en fastighet att mista ett vedservitut som utnyttjas för uppvärmning av åretruntbostad. Med nuvarande utformning av de lagbestämmelser som gäller för upphävande av skogsfångsservitut torde det kunna förekomma att servitut, som innefattar rätt till vedfång, upphävs även i sådana fall. Tingsrätten delar arbetsgruppens uppfattning att vedservitut normalt bör få stå kvar, om det har betydelse för bränsleförsörjningen till fastighet som används till helårsbostad, och tillstyrker alltså att en lagändring genomförs för att möjliggöra att sådana servitut bevaras. Tingsrätten vill emellertid understryka att lagändringen endast bör syfta till att skydda vedservitut som gäller till förmån för fastighet som används till helårsbostad. Det är av vikt för skogsbrukets rationalisering att avvecklingen av skogsfångsservituten kan fortsätta. Skyddet för vedservituten bör därför begränsas till de fall där det kan anses särskilt angeläget från sociala eller andra synpunkter att den härskande fastigheten får behålla rätten till vedfång. I fråga om fastigheter som används t. ex. till fritidsbostad kan något sådant angeläget behov inte anses föreligga.

Det bör också göras klart att med kravet på användning som helårsbostad avses att fastigheten faktiskt nyttjas för detta ändamål. I flera av de mål som varit föremål för tingsrättens avgörande har ägare av härskande fastighet ej bott på fastigheten men uppgett att han i en nära eller mera avlägsen framtid — t. ex. i samband med pensionering — avser att stadigvarande bosätta sig där. I sådana fall finns det enligt tingsrättens mening inte anledning att låta ett fastigheten tillhörigt vedservitut stå kvar.

I anslutning till det nu sagda vill tingsrätten peka på en ej önskad konsekvens som kan bli följden av nu föreslagna begränsningen av möjligheterna att avveckla vedservitut. Som nämnts utgör båtnadsvillkoret i 5 kap. 4 § FBL en spärr mot att sådana fastighetsregleringar genomförs som ej medför båtnad. Redan nu har ifrågasatts — bl. a. av Sveriges lantmätareförening i remissvar på promemorian om den uppföljande översynen av fastighetsbildningslagstiftningen — om icke de alltmer stigande förrättningskostnaderna för upphävande av skogsfångsservitut vid särskilda förrättningar kan komma att medföra att båtnad ej uppkommer. Det kan förväntas att båtnaden blir än mindre om vedservitutet kommer att undantas från upphävandet vid sådan reglering, vilket sålunda kan leda till att regleringen på grund av 5 kap. 4 § FBL ej blir tillåtlig. Detta förhållande kan i sin tur förväntas leda till att regleringar för upphävande av skogsfångsservitut kommer att sökas i mindre utsträckning än hittills. Möjligheten av en sådan ogynnsam konsekvens förefaller vara ett skäl till ytterligare precisering i motiven av de fall, då vedservituten kan lämnas orubbade. En situation som härvid bl. a. bör diskuteras är den, då härskande fastighet har behov av ved för sin bränsleförsörjning men detta behov kan täckas från egen skogsmark. — — —

Avsikten synes vara att den speciella skyddsregeln för vedservitut ej skall gälla i andra fall än då servitutet utnyttjas för uppvärmning av åretruntbostad. Det är tveksamt om den valda formuleringen ”stadigvarande används till bostad” ger ett helt otvetydigt uttryck åt denna avsikt. Även en fastighet som regelbundet används under del av året som fri-

tidsbostad synes kunna anses vara stadigvarande använd till bostad. Lagbestämmelsen bör därför ges en annan formulering så att det klart framgår att det krävs att fastigheten stadigvarande används till helårsbostad.

Vad som avses med den andra förutsättningen — att servitutet skall ha betydelse för den härskande fastighetens bränsleförsörjning — är oklart. Tolkad efter ordalydelsen innebär den föreslagna bestämmelsen i denna del att vedservitut får upphävas utan hinder av bestämmelserna i 7 kap. 5 § FBL om servitutet inte har betydelse för den härskande fastighetens bränsleförsörjning. Enligt 7 kap. 5 § FBL får emellertid servitut upphävas bl. a. om servitutet på grund av ändrade förhållanden inte längre behövs för den härskande fastigheten. Att ett vedservitut inte har betydelse för den härskande fastighetens bränsleförsörjning torde vara liktydigt med att servitutet inte behövs för fastigheten. Skillnaden ligger sålunda endast däri att det enligt 7 kap. 5 § FBL krävs att det är ändrade förhållanden som orsakat att behovet av servitutet upphört. Denna skillnad torde emellertid ha ringa praktisk betydelse eftersom man kan utgå från att det nästan undantagslöst är ändrade förhållanden som föranlett att vedservitut kommit att sakna betydelse. Det torde därför vara onödigt att i den föreslagna skyddsregeln för vedservitut uppställa kravet att servitutet skall ha betydelse för den härskande fastighetens bränsleförsörjning.

LMV: När skogsservituten tillkom var sådant servituts värde för den härskande fastigheten — servitutets positiva värde — regelmässigt större än belastningen på den tjänande fastigheten — servitutets negativa värde. Numera är förhållandet det motsatta, dvs. det positiva värdet är mindre än det negativa. Det är på grund av detta förhållande som det praktiskt taget alltid uppkommer en båtnad om man upphäver skogsfångsservitut. Den här berörda relationen innebär också att skogsfångsservitut numera typiskt sett inte uppfyller det grundläggande kravet på ett servitut att det skall främja en ändamålsenlig markanvändning, dvs. ha ett positivt nettovärde.

Även om lagstiftningen långsiktigt syftar till avveckling av skogsfångsservituten kan upphävande inte ske utan att de allmänna regleringsvillkoren i 5 kap. FBL är uppfyllda. Det s. k. båtnadsvillkoret i 5 kap. 4 § — som egentligen är ett vinst- eller lönsamhetsvillkor — utgör därvid av nyss berörd anledning vanligen inte något hinder. Dock kan påpekas att det för att det nämnda villkoret skall vara uppfyllt i princip fordras att båtnaden överstiger förrättningskostnaden. Detta är inte alltid fallet. — — —

Sett från praktisk handläggningssynpunkt är det en stor fördel att villkoren i 7 kap. 4 och 5 §§ FBL inte gäller vid prövning av fråga om upphävande av skogsservitut, eftersom de nämnda villkoren delvis helt säkert skulle te sig ganska besvärliga att tolka och tillämpa just vid frågor om upphävande av sådana servitut.

De allmänna regleringsvillkoren i 5 kap. gäller både vid fristående upphävande och vid upphävande som utgör ett led i marköverföring. Båtnadsvillkoret avser därvid i det förstnämnda fallet själva upphävandeåtgärden, i det sistnämnda fallet däremot fastighetsregleringen som helhet. — — —

LMV fäster stor vikt vid att bestämmelserna blir så klara och lättillämpade som möjligt. En olägenhet med den föreslagna lösningen är

från denna synpunkt att den innebär att man förutom bestämmelsen i 15 § andra stycket FBLP också nödgas tolka och tillämpa upphävande-villkoren i 7 kap. 4 och 5 §§ FBL. Detta innebär en nyhet i förhållande till vad som gällt hittills. Villkoren i 7 kap. 4 och 5 §§ FBL kan visa sig bli besvärliga att tillämpa med avseende på de nu avsedda fallen. Man bör därför undvika att göra dessa villkor tillämpliga.

Det lämpligaste synes vara att det åsyftade skyddet etableras genom en positiv och uttömmande reglering i 15 § FBLP. Regleringen kan förslagsvis utformas på följande sätt.

Paragrafens nuvarande innehåll, som utgör promemorieförslagets första stycke, behålls oförändrat.

Därefter tillfogas två stycken med följande innehåll:

Servitut som avser rätt att ta virke till ved får inte utan servitutshavarens medgivande upphävas om den härskande fastigheten är avsedd att stadigvarande användas till bostad och servitutet har väsentlig betydelse för fastighetens bränsleförsörjning.

Med avvikelse från andra stycket får sådant servitut som avses där upphävas vid fastighetsreglering som avses i 7 kap. 6 § FBL. I sådant fall får utan hinder av eljest gällande bestämmelser nytt servitut bildas som ersättning för det upphävda.

Den här föreslagna bestämmelsen i andra stycket kan närmast ses som ett komplement till skyddsregeln i 5 kap. 8 § FBL. Bestämmelsen motsvarar promemorieförslagets andra stycke men avviker från detta i följande avseenden. För det första är bestämmelsen utformad utan koppling till villkoren i 7 kap. Detta förhållande gör det nödvändigt att i bestämmelsen ta in ett klagörande att bestämmelsen är dispositiv (jfr 7 kap. 8 § FBL). Bestämmelsens utformning innebär vidare att den täcker inte bara sådana upphävandefall som åsyftas i första stycket, dvs. fristående förrättningar, utan också sådana fall som avses i 7 kap. 6 § FBL, dvs. upphävande i anslutning till ändring i fastighetsindelningen. Det synes vara mest följdriktigt och klagörande att bestämmelsen täcker båda dessa fall, eftersom syftet ändå är att skyddsintresset skall beaktas i båda sammanhangen. Vidare klargörs i den här föreslagna lydelsen att den är fastighetens *avsedda* användning som skall tas till utgångspunkt vid prövningen, i överensstämmelse med vad som gäller enligt 5 kap. 8 § FBL och också torde vara åsyftat i promemorian. Att frågan vilken användning som är avsedd måste prövas med vederbörligt beaktande av den dittillsvarande faktiska användningen och de upplysningar om tillämnad användning som lämnas vid förrättningen är självklart. Slutligen klargörs genom den föreslagna utformningen av bestämmelsen att det fordras att servitutet har *väsentlig* betydelse för fastighetens bränsleförsörjning. Förslaget syftar inte till någon ändring i sak av vad som enligt motiven torde vara avsett med promemorieförslaget. Att bestämmelsen måste ges ungefärligen en sådan innebörd ligger f. ö. i sakens natur, men för att tillämpningen skall underlättas bör det föreslagna förtydligandet i lagtexten göras.

Överlantmästarmyndigheten i Västernorrlands län: ÖLM vill redan inledningsvis uttala sin tillfredsställelse med arbetsgruppens förslag. Gruppen har berömvärt lyckats sälla ut det förnuftiga ur all den opposition mot nuvarande regler som gjort sig särskilt gällande i detta län. Även för fastighetsbildningsmyndigheterna har det varit besvärande att inte kunna ta större hänsyn till att vissa härskande fastigheter fortfarande har sin uppvärmning baserad på vedeldning. Att dessa fastigheter nu får

ett särskilt skydd är sålunda välkommet. Det är också värdefullt att gruppen så klart har uttalat sig för att flertalet servitut — bl. a. rättigheter avseende byggnadsvirke, hässje- och stängselvirke etc. — bör avvecklas.

Frekvensen av besvär i mål om upphävande av skogsservitut är relativt stor. Många gånger beror besvären på rena missuppfattningar av gällande lagstiftning. Efter den opinionsbildning som skett under det sista året kan man vänta sig att de nu föreslagna lagändringarna blir än mer missuppfattade. Det är därför särskilt angeläget att förarbetena ger så klara besked som möjligt. En del av arbetsgruppens formuleringar är mot den bakgrunden alltför svävande. Enligt ÖLMs mening borde man sålunda klart kunna utesluta skyddet för fritidsfastigheter — oavsett om de används bara på sommaren eller också under någon del av vintern. Även för åretruntbostäder bör behovet av det föreslagna skyddet uttryckligen begränsas till de fall då bostaden uppvärms med vedeldning och detta bedöms varaktigt. Uttryck som att servitutets betydelse i sådana fall är "särskilt stor" kan ge anledning till tolkningen att den är *tillräckligt* stor också i andra fall. Hänsyn bör enligt ÖLMs mening vidare tas till den härskande fastighetens möjlighet att klara vedförsörjningen från egen skogsmark. Om fastigheten har tillräcklig sådan mark bör dess servitutsrätt inte ges särskilt skydd.

De skäl som kan föranleda att servitutet skyddas kan för åtskilliga fastigheter vara övergående. Fastigheten kan övergå till fritidsbruk eller förses med annan uppvärmning än vedeldning. Efter sådana ändrade förhållanden kan servitutsfrågan tas upp på nytt av berörda sakägare.

Arbetsgruppen har pekat på möjligheterna i 7:4 FBL att ändra ett s.k. fritt skogsfångsservitut till ett s.k. anvisningsservitut. ÖLM vill understryka att det är angeläget att denna möjlighet beaktas. Det får ankomma på FBM att upplysa om ifrågavarande regel i det enskilda fallet.

Överlantmätarmyndigheten i Jämtlands län: Virke för ved har regelbundet ett betydligt lägre värde än byggnadsvirke. Det kan ifrågasättas om inte ved kan inköpas med åtminstone samma fördel som byggnadsvirke inom resp. ort. Enligt ÖLMs mening synes skälen vara svaga för att göra skillnad mellan vedrättigheterna och övriga virkesrättigheter. Med tanke på de stora nackdelar som ifrågavarande servitut framkallar för ett rationellt skogsbruk anser sig ÖLM inte vilja tillstyrka den föreslagna ändringen. Servitutsbelastade fastigheter får ur skogsbrukssynpunkt anses besitta samma nackdelar som samägda fastigheter. — — —

Om begreppet "stadigvarande används till bostad" införes i lagstiftningen synes det nödvändigt att detsamma definieras. En fastighet kan vara obebodd under längre eller kortare tid exempelvis i samband med generationsskifte även om bostadshuset är lämpliga för permanentboende. En för permanentboende lämplig bostad (och taxerad som sådan) kan även användas för fritidsbostadsändamål. Hur bedömes fastigheten om bostaden är uthyrd?

Överlantmätarmyndigheten i Västerbottens län: Skogsfångsservituten har kommit till för att stödja mindre jordbruksfastigheter, framför allt avsöndringar. Om man ser till de motiv som förelåg vid tillkomsten är det endast fastigheter som fortfarande används som jordbruksfastigheter och bebos permanent som bör åtnjuta denna förmån. Utredningen har vidgat begreppet genom att endast nämna permanentbostad som motivgrund.

De föreslagna ändringarna berör endast vedbrandsdelen. Den gjorda avgränsningen är acceptabel. Dock kan det konstateras att de timmer-rättigheter som förekommer i vissa servitut utgör en viktig del av värdet speciellt om fastigheten utnyttjas som jordbruksfastighet. Det löpande underhållet utgör då en återkommande kostnadspost.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län tillstyrker förslaget att avvecklingen av skogsservitut i princip skall fortsätta men att det införs undantag för vedservitut till förmån för dem som är bofasta och beroende av vedeldning. Vidare anför länsstyrelsen: Det är angeläget att undantagsfallen preciseras så klart som möjligt. Enligt länsstyrelsens mening bör det bl. a. klart anges att servitut till förmån för fritidsfastigheter inte under några förhållanden skall omfattas av det särskilda skyddet. Skyddet bör vidare gälla endast i den mån den härskande fastigheten inte kan klara sin bränsleförsörjning från egen skogsmark.

En minoritet (fyra ledamöter) av länsstyrelsen i Västernorrlands län tillstyrker i princip det föreslagna undantaget för vedservitut men framhåller att det är angeläget att det inte ställs krav på vedeldning just vid den tidpunkt när servitutsavvecklingen aktualiseras. Reservanterna anför vidare: Under de senaste åren har värdet av och synen på vedeldning förändrats och alla tecken tyder på att denna tendens fortsätter. Den ökade fritiden ger större möjligheter för servitutsinnehavare att utnyttja servitutet. Ny teknik, t. ex. fliseldning, skapar helt nya möjligheter för att på ett bekvämt sätt utnyttja ved som bränsle. Oljeprisernas höjning har gjort veden mer konkurrenskraftig. Borttagande av kravet att uppta värdet av ved som intäkt av jordbruksfastighet har även förbättrat det ekonomiska resultatet av vedeldning. Dessutom bör ej heller bortses från människors ökande medvetenhet att i högre grad utnyttja förnyelsebara energikällor. Reglerna för avveckling av servituten och ersättningen för dessa måste ses mot bakgrund även av dessa ändrade förhållanden.

Lantbruksnämnden i Västernorrlands län: Skogsfångsservituten är vanligt förekommande i Västernorrlands län. Förekomsten av servituten försvårar ofta skogsvårdsåtgärder och rationell drift på tjänande fastigheter samt försvårar åtgärder för strukturrationalisering.

Lantbruksnämnden finner det värdefullt att utredningen klart uttalar att flertalet servitut bör avvecklas. Det gäller bl. a. rätt till hässje-, stängsel- och byggnadsvirke, där upphävande av rättigheterna erfarenhetsmässigt inte medför några nämnvärda olägenheter för servitutshavarna.

Beträffande synen på vedservituten har en viss förändring skett under senare år, genom att vedens värde som energikälla nu anses betydligt större än för några år sedan. Det kan därför vara berättigat att som utredningen föreslår bevara vedservituten för vissa fastigheter, där betydelsen av servitutet är särskilt stor. Något behov av skydd för vedservitut för fastigheter som används för fritidsändamål föreligger däremot inte. Upphävandet av servituten i sådana fall bör enligt nämndens mening dessutom kunna ske utan ersättning.

Enligt utredningens förslag skall skyddet för vedservituten kunna gälla härskande fastigheter som stadigvarande används till bostad och där servitutet har betydelse för fastighetens bränsleförsörjning. Lantbruksnämnden har ingen erinran mot förslaget.

LRF: Det är väsentligt att avveckling av servitut sker på sådant sätt

att det inte uppstår olägenhet för fastighetsägarna och i synnerhet inte för den bofasta befolkningen. Enligt förbundets uppfattning tillämpas nu gällande regler alltför schablonmässigt på sätt som medför att alltför många servitut avlyftes till förfång för servitutshavaren. En anledning härtill synes vara att förrättningsmannen regelmässigt anser att tillräcklig båtnad föreligger för den tjänande fastigheten. Förrättningsmannens bedömning blir enligt förbundets uppfattning alltför ofta den att fördelarna av sökt åtgärd överväger de kostnader och olägenheter som regleringen medför. Skälet till att dylik s. k. regleringsvinst uppkommer för tjänande fastighet orsakas av de värderingsprinciper som tillämpas. Båtnadsvillkoret är avsett att ge sakägare garanti mot att tvingas med i fastighetsreglering som inte medför vinst. Denna garanti sätts nu ofta ur spel exempelvis genom att självverksamhet vid skogsuttag ej värderas i erforderlig grad eller att drivningskostnaden för den härskande fastigheten i princip sätts högre än en tjänande fastighets kostnader. Lantmätarverket har givit uttryck för att rotvärdet för den härskande fastigheten kan uppskattas till 30—70 % av den tjänande fastighetens rotvärde.

Enligt förbundets uppfattning löser samhället inte behovet av yttre rationaliseringar genom systematiska avlyft av skogsservitut. Det är här ofta mer fråga om regionalpolitiska bedömanden där intresset för att bo i en bygd kan befrämjas bl. a. genom att servitut som utnyttjas får vara kvar. Det är här befogat att helt skydda skogsfångsservitut som berör åretruntboende.

Utredarna anser att synen på värdet av ved från energisynpunkt har ändrats under senare år. Vedens värde som energikälla anses nu betydligt större än för bara 5—6 år sedan. Förbundet får i detta sammanhang erinra om att brukare av jordbruksfastigheter numera ej behöver betala skatt för förmånen av egen husbehovsved. Det är rimligt antaga att fastigheter som idag är oljeeldade i framtiden kan komma att övergå till vedeldning. Med anledning härav får värderingen av vilken betydelse ett vedservitut har bedömas inte bara utifrån hur uppvärmningen sker idag utan även med hänsyn till ägarens framtida ambitioner och priset på alternativa energikällor.

LRF förslår med stöd av ovanstående att utredningens förslag ändras till att avse en generell begränsning av möjligheten att upphäva skogsfångsservitut med stöd av 15 § FBLP, om servitutet har betydelse för fastighetens försörjning och om fastigheten stadigvarande användes till bostad. Boendekriteriet kan även uppfyllas om fastigheten ingår i brukningsenhet vari ingår åretruntbostad.

Forse servitutsgrupp: Vad arbetsgruppen föreslår beträffande avveckling av servitut för byggnadsvirke, stängscl- och hässjevirke, jordförbättringsmedel samt frågan om anvisningsservitut visavi fria servitut avvisas helt av servitutsgruppen. En delutbrytning i berört avseende skulle föranleda nya svårigheter i värderingshänseende och då regleringskostnaderna uppenbarligen redan vid fullständiga servituts avvecklande skapar problem i nuvarande lagstiftning synes detta förslag från arbetsgruppen redan av den orsaken vara orealistiskt.

AB Iggesunds Bruk: Förslaget att servitut beträffande ved inte skall kunna upphävas för åretruntfastigheter med möjlighet till vedeldning innebär att det i praktiken samtidigt blir mycket svårare att upphäva rätten till byggnadsvirke m. m. för dessa fastigheter. Säsom Sveriges Lantmätarcförening i remissyttrande har påpekat (se departementspromemo-

rian s. 11) har även vid upphävande av fullständigt servitut svårigheter uppstått att få båtnaden att överstiga förrättningskostnaderna. Vid upphävande av skogsfångsservitutet med undantag av vedservitutet blir båtnaden mindre under det att förrättningskostnaderna endast obetydligt kommer att ändras. Detta kommer att innebära att sådana förrättningar ej kan komma till stånd och därigenom innebära ett konfirmerande av de synnerligen orationella byggnadsvirkesservituten. Kvar att upphäva finns endast servitut till förmån för fritidshus och helt onyttiga servitut. Beträffande sistnämnda gäller det dock att värdena är så låga att risk finns att båtnaden icke heller här kommer att överstiga förrättningskostnaderna. — — —

Bolaget beklagar att arbetsgruppen icke kunnat taga upp de problem som tillämpningen av 5 kap. 4 och 8 §§ FBL ger upphov till vid upphävande av skogsfångsservitut. Enligt bolagets uppfattning är det svårt att uppfylla det ofta uttalade önskemålet om ett allmänt upphävande av skogsfångsservitut om dessa båda paragrafer strikt skall tillämpas vid skogsfångsservitutsförrättningar. Beträffande 8 § får bolaget ge det exemplet att den härskande fastigheten i stort sett endast består av tomtplats för ett fritidshus. Denna fastighet har således mycket ringa graderingsvärde och om det bara finns något litet värde i servitutet kan man snabbt komma i strid med förbudet mot väsentlig minskning av graderingsvärdet. Bolaget finner det önskvärt att dessa frågor upptas nu eller i samband med översyn av FBL.

Mo och Domsjö AB: Arbetsgruppens motiveringar till de föreslagna lagändringarna är i vissa avscenden svävande och bör därför förtydligas för att inte komplicera och försvara lagtillämpningen. Enligt MoDos uppfattning ska skyddet inte omfatta fritidsfastigheter oavsett om de används enbart på sommaren eller också under andra årstider. Vidare bör det föreslagna skyddet för åretruntbostäder begränsas till att avse bostäder som faktiskt uppvärms med vedeldning och detta bedöms varaktigt. Exempelvis bör inte bostäder med centralvärme för el eller olja omfattas av skyddet även om det finns en vedeldad spis, braskamin eller dylikt. Härutöver bör hänsyn tas till den härskande fastighetens tillgång till egen skog. Bedöms fastigheten klara vedförsörjningen från egen skog ska enligt MoDos mening servitutet inte omfattas av föreslagna ändringar i 7: 2 FBL och 15 § FBLP. Såsom egen skog ska därvid även anses skog på egen sambrukad fastighet. — — —

Vid FBLs tillkomst rådde allmän enighet om att skogsservituten borde avvecklas. Arbetsgruppens förslag innebär ingen förändrad principiell syn härvidlag, vilket MoDo med tillfredsställelse noterat.

Såsom emellertid påpekats av Sveriges Lantmätareförening i dess remissvar över promemorian Uppföljande översyn av fastighetsbildningslagstiftningen har på senare tid förutsättningarna för servitutsavvecklingens genomförande successivt försämrats. Att så skett beror på att förrättningskostnaderna genom upprepade taxehöjningar ökat så kraftigt under de senaste åren att båtnadsvillkoret i 5: 4 FBL ofta inte uppfylls. Som exempel kan nämnas att en normal förrättningskostnad för upphävande av servitut strax efter FBLs tillkomst låg i storleksordningen 500—1 000 kr medan den numera ligger på nivån 5 000 kr. Någon nämnvärd förändring av servitutens värden har samtidigt inte förekommit.

Arbetsgruppens förslag kommer att accentuera förevarande problem.

Vid upphävande av skogsfångsservitut med undantag av vednyttigheten blir givetvis båtnaden mindre medan förrättningskostnaderna blir praktiskt taget desamma.

MoDo, som finner det stötande att ett servituts bestånd ska vara beroende av i administrativ ordning beslutade taxor, anser det angeläget att ifrågakvarande problem undanröjs, om möjligt redan i förevarande sammanhang. En möjlig lösning vore att i 15 § FBLP även undantaga 5: 4 FBL.

SCA: Bestämmelsen i 15 § FBLP utgör närmast en dispensregel beträffande skogsservituten från kravet i 7 kap. 5 § på obehövlighet eller ringa värde som grund för att servitut skall få upphävas. Kravet på ändrade förhållanden torde alltid vara uppfyllt när det gäller skogsservitut.

I den praktiska förrättningsverksamheten har reglerna tillämpats så att man uppställt krav på regleringsvinst (5 kap. 4 §) för att upphävande av skogsservitut skall få ske. Om denna tillämpning är riktig synes den få till följd att obehövt servitut eller servitut av ringa värde ej kan upphävas genom förrättning eftersom regleringsvinst svårligen kan påvisas. Möjligheten att upphäva sådana servitut försämras också raskt på grund av de hastigt ökande förrättningskostnaderna. Den särskilda bestämmelsen i 7 kap. 5 § om upphävande av servitut blir i så fall meningslös och ett stort antal servitut som borde avvecklas blir bestående. Vi hävdar att bestämmelsen i 7 kap. 5 § skall ses som ett undantag från kravet på regleringsvinst vid upphävande av servitut på grund av ändrade förhållanden. Till den härskande fastigheten skall givetvis utgå ersättning för det positiva värdet av servitutet och ägaren till den tjänande fastigheten, som regelmässigt torde vara sökande till förrättningen, skall belastas med förrättningskostnaden. Vi finner det helt uppenbart att exempelvis ett onyttigt servitut skall kunna upphävas genom förrättning utan att man vid prövningen konstruerar fiktiva fördelar för den tjänande fastigheten, vilka måste överstiga förrättningskostnaderna.

Eftersom arbetsgruppens förslag skall samordnas med arbetet med allmän översyn av fastighetsbildningslagen hemställer vi att ovan angivna svårigheter vid tillämpningen av nuvarande regler elimineras genom utfärdande av anvisningar eller erforderlig ändring av lagtexten.

Arbetsgruppen föreslår ett tillägg till 15 § FBLP av innebörd att vedservitut i princip ej skall få upphävas om det utnyttjas för uppvärmning av bostad som används stadigvarande. För att ej försvåra genomförande av fastighetsregleringar görs också ett tillägg till 7 kap. 2 § FBL. Motivet till förslaget är den ändrade syn på värdet av vedbränsle för energiförsörjningen som bostadsministern angivit i sitt uppdrag till gruppen.

SCA finner syftet med den föreslagna ändringen i och för sig vara riktigt. Med hänsyn till hur ved anskaffas till fastigheter på landsbygden är vi emellertid övertygade om att förslaget ej kommer att ge någon effekt för energiförsörjningen och knappast heller ge de servitutsberättigade någon reell fördel. Som bakgrund till vår ståndpunkt vill vi anföra följande.

I hela landet måste det finnas mer än 20 gånger så många fastigheter av liknande slag som de aktuella servitutsberättigade fastigheterna i Y län. Trots att alla dessa fastigheter saknar vedservitut kan deras vedbehov uppenbarligen utan svårigheter tillgodoses i den fria marknaden. Vi har därför svårt att förstå nödvändigheten och lämpligheten att ändra gällande regler om upphävande av vedservitut.

Om ändå det framlagda förslaget på grund av energi- eller jordpolitiska skäl skall genomföras anföres följande. I motiven synes den undantagna kretsen av härskande fastigheter vara ganska väl preciserad såsom helårsbostad, vilken faktiskt använder ved som bränsle. I förslaget till lagtext används emellertid uttrycket "stadigvarande används som bostad", vilket enligt vår mening kan medföra osäkerhet om förslagets reella innebörd. Vi föreslår att i lagtexten införs "helårsbostad" i stället för "bostad". Vidare bör av motiven klart framgå att enbart påstående från ägaren till den härskande fastigheten av typ "övergång till vedeldning skall ske om några år; flyttning till fastigheten skall ske vid pensionering" ej skall utgöra grund för avslag på ansökan att upphäva vedservitut.

En fråga som arbetsgruppen ej särskilt behandlat är betydelsen av att servitutsberättigad fastighet har tillgång till vedskog på egen mark. Med den energipolitiska bakgrund som det framlagda förslaget har borde det vara naturligt att undantag från huvudregeln att vedservitut får upphävas ej skall göras därest den härskande fastigheten har tillgång till vedskog på egen mark. Vi påyrkar att detta klart utsågs i motiven för ev. lagändring.

Språkbruket i de trakter av Norrland där de flesta servitutsfastigheterna är belägna, är sådant att man oftast använder ordet "virke" i betydelsen gagnvirke, dvs. timmer och massaved. Det är därför önskvärt att i den föreslagna lagtexten uttrycket "virke till ved" utbyts mot "skog till ved". Det är annars risk för att lagtexten uppfattas så att servitut som omfattar ved till bränsle, utan vidare får tas ut av skog som ger gagnvirkesutbyte.

Sveriges lantmätareförening: Föreningens grunduppfattning är att en allmän avveckling av skogsfångsservituten bör ske, men om ett utökat skydd för servitutsrätten anses böra ske är föreslagen ändring ändamålsenlig. Eftersom förslaget i lagändringen vilar på energipolitisk grund önskar föreningen ett uttalande om vilken hänsyn som skall tagas till härskande fastighetens eventuella tillgång till egen vedskog eller mark lämpad för odling av s. k. energiskog. — — —

Föreningen vill även upprepa sitt önskemål framfört i remissyttrandet över Ds Ju 1977: 12 att lagstiftarna skall beakta det problem som visar sig genom att förrättningskostnaderna tenderat att överstiga båtnaden vid upphävande av skogservitut, varigenom någon regleringsvinst ej uppkommer. Detta problem blir ännu mer accentuerat vid upphävande av endast del av servitut.

Föreningen finner det otillfredsställande att en fastighetsbildningsåtgärds tillåtlighet inte kan avgöras innan förrättningen är klar för omedelbar avslutning och förrättningskostnaderna kan bedömas. Vid små marginaler kan det innebära att en åtgärd kan vara tillåtlig vid ett sammanträdestillfälle, men otillåten om part med fog kan yrka på nytt sammanträde för att inkomma med ytterligare utredning. Genom nytt sammanträde kan förrättningskostnaden stiga så att tillåtligheten försvinner.

I detta sammanhang vill föreningen även ta upp frågan om båtnadsvillkorets tillämpning vid servitutsavlösen. Detta villkor kan komma att omöjliggöra en önskad avlösen av den orationella driftsform, som servitutsutövandet utgör. Tillräckligt kriterium för tillåtligheten borde vara att härskande fastighet får full ersättning för den rättighet han mister; jfr expropriationslagen.

Slutligen vill föreningen ifrågasätta om inte behovet av bibehållandet av vedservituten är överskattat. I de delar av landet, där det inte förekommer några skogsfångsservitut, har föreningen inte märkt att det förekommer några problem med vedförsörjningen.

3 Ersättning för skogsfångsservitut

Hovrätten för Nedre Norrland: Beträffande principerna för att bestämma ersättningen vill hovrätten, med hänsyn till att ett flertal mål väntar på hovrättens avgörande, ej göra något uttalande beträffande tillämpningen av gällande bestämmelser. Vid upphävande av servitut bör — liksom vid expropriation — fastighetsägarens förmögenhetsställning förbli oförändrad. För att åstadkomma detta bör det finnas en möjlighet att ersätta även personlig skada. Hovrätten förordar därför att ändring sker i 5 kap. 12 § FBL på sätt som föreslagits i Ds Ju 1977: 12.

LMV: Som framgår av promemorian kan förutsättningar för kompensation i mark tänkas föreligga bara undantagsvis. Normalt har man inte anledning att räkna med detta alternativ, eftersom det i regel leder till en olämplig uppdelning av skogsmarken. Det kan tilläggas att det i praktiken också ofta skulle vara svårt att dimensionera ett markvederlag så att det kom att svara någorlunda väl mot servitutet både i fråga om virkesproduktion och i fråga om värde. Detta problem var mycket påtagligt vid tillämpningen av de bestämmelser om utbrytning av servitut som gällde innan den nuvarande lagstiftningen kom till.

Överlantmätarmyndigheten i Västernorrlands län: ÖLM biträder arbetsgruppens uttalanden mot en vidgning av rätten till markvederlag. Däröfver kan ytterligare följande anföras. Om ett markvederlag skulle bestämmas så att vedbehovet täckes inom markområdet (massaprinzipen) så skulle värdet av området kraftigt överstiga servitutets värde eftersom ett skogsområde också innehåller värdefullare sortiment än ved. En avsevärd löseskilling skulle därför bli nödvändig vid sidan om själva servitutsupphävandet. Om däremot markrådets storlek skall bestämmas så att det motsvarar servitutets värde (värdeprincipen) så kan det inte tillgodose vedbehovet. Denna sedan länge kända svårighet att tillmäta ett korrekt markvederlag bör bringas i erinran eftersom den uppenbarligen inte uppmärksammats i den nyligen förda allmänna debatten.

Servitutshavarnas missnöje med värderingen av servitutet torde i regel bero på att de inte vill godta att kalkylen belastas med kostnader för deras eget arbete. Detta må i och för sig vara förståeligt där någon inkomstbringande alternativ sysselsättning inte står till buds. Å andra sidan är arbetskostnaderna helt ofrånkomliga i den mån servitutet utnyttjas med hjälp av lejd arbetskraft. Det sistnämnda torde i många fall bli nödvändigt om servitutshavarna är gamla eller sjuka. Det skulle onekligen vara stötande om den sistnämnda kategorin fick lägre ersättning för sina servitut — just därför att de inte själva orkar utföra arbetet — än de unga och friska servitutshavarna. Det vill synas som om också denna aspekt på ersättningsfrågan blivit förbisedd i den debatt som nyss ägt rum.

ÖLM noterar att arbetsgruppen vid sin genomgång av ersättningspraxis, däribland uppgifterna från detta län, inte har funnit att ersättningsbeloppen generellt sett skulle vara för låga.

Överlantmätarmyndigheten i Jämtlands län tillstyrker att markveder-

lag skall utgå bara i undantagsfall och uttalar att ett skäl för att medge markvederlag bör vara att sakägarna är överens.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län: Frågan i vilken form ett upphävt skogsservitut skall ersättas, i pengar eller mark, har diskuterats livligt i samband med vissa ärenden i vårt län. Länsstyrelsen ansluter sig till arbetsgruppens ståndpunkt att man inte bör ändra nuvarande regler i denna fråga. En utökad tillämpning av markvederlag skulle bidra till en ytterligare försämring av fastighetsstrukturen och skogsbrukets förutsättningar. Med hänsyn till att de mest angelägna servituten bevaras om arbetsgruppens förslag genomförs så torde behovet av att använda markvederlag praktiskt taget upphöra.

En minoritet (fyra ledamöter) av länsstyrelsen i Västernorrlands län: Det är angeläget att möjligheten till markvederlag kan utnyttjas i de fall då detta ej behöver medföra en försämrade arrondering av skogsmarken. Rätt till markvederlag ger servitutsinnehavaren en valfrihet mellan mark och ersättning i kontanter vid avveckling av servitut, vilket vore värdefullt. Ersättningarna i kontanter upplevs av många servitutsinnehavare som otillräckliga. Reservanterna har förståelse för dessa synpunkter.

En minoritet av länsstyrelsen i Norrbottens län har liksom *lantbruksnämnden i samma län* fört fram vissa synpunkter på frågan om markvederlag. Synpunkterna har redovisats ovan under avsnitt 1.

Lantbruksnämnden i Västernorrlands län: I samband med upphävande av skogsfångsservitut framställs ofta krav på markvederlag i stället för kontant ersättning. Utredningen anser inte att en vidgning av rätten till markvederlag är befogad. Lantbruksnämnden delar denna uppfattning, då markvederlag nästan undantagslöst innebär ett orationellt uppsplittrande av skogsmarken. För de undantagsfall där markvederlag kan vara befogad finns redan i gällande lagstiftning möjlighet att lämna sådant vederlag.

Vid sidan av markvederlagen är värderingen av servituten den fråga som ger upphov till det största missnöjet i samband med hävande av skogsfångsservitut. Det är framför allt beräkningen av kostnaderna för avverkning som vållar kritik. Från servitutshavarnas sida hävdas att arbetskostnaderna bör beräknas på en lägre nivå än vid annan fastighetsvärdering då avverkningen ofta utförs på fritid och utan eller med små direkta utlägg. Det är enligt lantbruksnämnden värdefullt att utredningen konstaterar att kostnaderna måste ligga på marknadsmässig nivå oberoende av hur avverkningen sker i det enskilda fallet.

Lantbruksnämnden delar utredningens uppfattning att de beräkningsmetoder, som f. n. används, är godtagbara och att någon förändring i detta avseende inte är befogad.

LRF: Det bör bli lättare att få mark som kompensation för servitut som upphävs. Tillämpningen av gällande bestämmelser har hittills varit restriktivt beträffande tilldelning av markvederlag. LRF ifrågasätter om det inte i exempelvis Västernorrlands län kan vara möjligt att bilda gemensamhetsskog för ett lämpligt antal ingående fastigheter. Någon samlad förrättningsprövning kommer ej till stånd för närvarande.

Forse servitutsgrupp: De i promemorian framförda synpunkterna på värderingen vid avveckling av servitut, att de ökade möjligheterna till servitutens behållande ej skulle föranleda förändring i värderingen är anmärkningsvärda. De servitut som avvecklas blir ju inte mindre värda av att en del får bibehållas. Att den nuvarande värderingen är helt fel-

aktig är en uppfattning som delas inte bara av berörda servitutshavare, utan även statsrådet Olsson gav vid sitt besök klart uttryck för detta. En ny lagstiftning bör i det här avseendet, förutom en ny värderingsmetod, givas den utformningen att servitutshavaren gives möjlighet att välja mellan att behålla servitutet eller att godtaga erbjuden ersättning. Ytterligare en möjlighet är att vederbörande erhåller markvederlag när inte arronderingsmässiga hinder föreligger. Arronderingsmässiga hinder föreligger f. ö. mycket sällan. En lagändring i berört avseende i denna del skulle giva en god möjlighet till mera marknadsmässiga värderingar av servitutsrätten. Servitutsgruppen vill i det här sammanhanget erinra lagstiftarna om deras moraliska skyldighet att gottgöra redan felfördelade servitutshavare. Kan f. ö. arbetsgruppens uteblivna förslag till ändrade värderingsnormer vara, att ett sådant förslag även skulle giva anledning till upprättelse åt redan felfördelade servitutshavare?

SCA förklarar sig dela uppfattningen att det inte behövs några nya lagregler om likvidersättningens storlek eller om möjligheten att erhålla markvederlag.

4 Nybildning av skogsfångsservitut

Hovrätten för Nedre Norrland: I samband med marköverföring tar ofta fastighetsbildningsmyndigheten (FBM) initiativ till upphävande av servitut. Ersättningsfrågan måste behandlas oavsett om ett servitut upphör att gälla som följd av 7 kap. 29 § eller om ett formligt upphävande sker av FBM. Ofta meddelas ett beslut om upphävande. Om fastighetsbildning däremot sker genom sammanläggning eller delning påverkas inte en servitutsrätt. Vid sådan fastighetsbildning som nyss nämnts behöver det därför i princip inte tagas något initiativ för upphävande utan servitutsrättigheten består såvida inte någon sakägare begär sådan åtgärd. Det torde stundom uppfattas som egendomligt att — bara av det skälet att fastighetsbildning sker genom fastighetsreglering i form av marköverföring — servitutet skall upphöra eller upphävas oavsett om någon sakägare önskar sådan åtgärd eller inte.

En servitutsrättighet består ofta av rätt till virke både för ved och byggnadstimmer. Om arbetsgruppens förslag genomförs blir det möjligt och sannolikt vanligt att nybilda servitut för ved medan penningersättning för byggnadsvirket måste bestämmas vid förrättningen. Detta torde ofta innebära nästan samma arbete och kostnad som att bestämma ersättningen vid ett totalt bortfall av servitut. Dessa olägenheter anser hovrätten i första hand skall undanröjas inte genom ändring i 7 kap. 2 § FBL utan genom ändring i 7 kap. 29 § andra stycket JB så att sistnämnda lagrum inte kommer att gälla servitut eller i varje fall inte skogsfångsservitut. Sådana skulle alltså bestå oförändrade i mark som överförs i stället för att automatiskt upphöra. Om en sådan ändring i JB genomförs, torde i regel ett upphävande i samband med åtgärd enligt 7 kap. 6 § FBL endast ske efter yrkande från fastighetsägare och inte som f. n. automatiskt eller genom initiativ av FBM. Sakägarna har nämligen ofta inget intresse av att t. ex. i samband med förvärv av ett skogsskifte drabbas av en många gånger besvärlig åtgärd för upphävande av ett skogsfångsservitut. Förrättningshandläggningen kan därigenom avsevärt förenklas och göras både billigare och snabbare.

Det är möjligt att en ändring i JB bör kompletteras med någon be-

stämmelse om förmånsläget i den fastighet som mottar det belastade området. Någon enkel form av oskadlighetsprövning torde i så fall vara tillräcklig vid förrättningen.

Hovrätten understryker att den grundläggande principen att skogsfångsservitut inte får nybildas står fast. Emellertid kan det i vissa fall — då ändring inte kan ske — vara nödvändigt att från skogsbrukssynpunkt upphäva ett servitut och ersätta detta med ett nytt, ibland på en annan tjänande fastighet. Hovrätten belyser detta med följande exempel. En person äger två skogsbruksfastigheter A och B. Fastigheten B belastas av ett skogsfångsservitut till förmån för fastigheten C. Det är aktuellt att göra avverkning på fastigheten B på ett sådant sätt att skogsfångsservitutet äventyras. I ett sådant fall kan det visa sig lämpligt att upphäva servitutet i fastigheten B och i stället nybilda ett liknande i fastigheten A. För en sådan och andra liknande situationer anser hovrätten att det kan finnas behov av att nybilda servitut. Möjligheten till nybildning bör givetvis vara beroende av målsättningen för lagändringen. Med den av arbetsgruppen uttalade målsättningen — och under förutsättning att hovrättens förslag om ändring i 7 kap. 29 § JB vinner gehör — föreslår hovrätten att ändringen i 7 kap. 2 § FBL utformas på följande sätt: ”Dock får servitut som avser rätt att ta virke till ved bildas som ersättning för annat skogsfångsservitut som upphävs.”

Härnösands tingsrätt tillstyrker att det som komplement till en bestämmelse som begränsar möjligheterna att upphäva vedservitut införs en bestämmelse om nybildning av sådant servitut som ersättning för annat vedservitut som upphör till följd av marköverföring genom fastighetsreglering. Tingsrätten anför vidare: Det bör emellertid observeras att genom en sådan åtgärd ett avtalsservitut förändras till ett officialservitut med de följder detta har i förmånsrättsavseende och i fråga om inverkan på servitutet av framtida fastighetsreglering. De olägenheter som kan föranledas härav förefaller likväl vara av mer formell än praktisk natur.

Beträffande villkoren för nybildning av servitut bör sådan åtgärd ej få ske i andra fall än då upphävande som separat åtgärd ej skulle vara tillåtet. För undvikande av missförstånd i detta avseende bör de i lagen uppställda förutsättningarna för nybildning utformas i överensstämmelse med dem som skall gälla för att vedservitut skall få stå kvar. För att nybildning skall få ske bör alltså krävas att servitutet avses ersätta ett gällande vedservitut som utnyttjas för uppvärmning av helårsbostad.

Arbetsgruppen har valt att införa den föreslagna bestämmelsen om nybildning av vedservitut i 7 kap. 2 § FBL i anslutning till bestämmelsen om förbud mot bildande av bl. a. skogsfångsservitut. Tingsrätten utgår emellertid från att det alltså är avsikten att skogsfångsservituten, inklusive de som avser rätt att ta ved, i varje fall på längre sikt skall avvecklas. Arbetsgruppens förslag innebär ju också att vedservitut skall få nybildas endast som ersättning för redan existerande servitut. Den föreslagna möjligheten att bilda vedservitut är alltså att betrakta som en övergångsföretelse. Bestämmelsen därom hör därför naturligen hemma bland övergångsbestämmelserna i FBLP. Enligt tingsrättens mening bör den lämpligen införas som tredje stycke i 15 § FBLP efter den föreslagna nya bestämmelsen om begränsning av möjligheterna att upphäva vedservitut. Därigenom blir det också möjligt att på ett enkelt sätt ange att

ensartade förutsättningar skall gälla såväl för att vedservitut skall få stå kvar som för att nytt servitut skall få bildas i stället för ett gammalt. I ett tredje stycke kan sålunda införas bestämmelse att servitut som avser rätt att ta virke till ved får, utan hinder av bestämmelsen i 7 kap. 2 § första stycket FBL, bildas som ersättning för vedservitut som anges i andra stycket, om detta servitut upphör i samband med att mark som servitutet belastar överförs till annan fastighet.

LMV: I det föreslagna tredje stycket behandlas ytterligare de situationer som kan uppkomma när fråga väcks om upphävande av vedservitut vid fastighetsreglering som avser ändring i fastighetsindelningen. Med hänsyn till 7 kap. 29 § JB måste i sådana fall, om det gäller ett servitut som bör ges skydd enligt vad som nu föreslås, gången bli den att servitutet först upphävs och sedan nybildas. I tredje stycket föreslås därför en bestämmelse om undantag från skyddet enligt andra stycket och en bestämmelse som möjliggör nybildning i motsvarande mån. Detta nybildningsfall bör anses ligga helt vid sidan av villkoren i 7 kap. FBL, bl. a. villkoret i 1 § om väsentlig betydelse. Att det nya servitutet blir ett officialservitut medan det upphävda normalt är ett avtalservitut synes inte böra hindra att man väljer lösningen med nybildning. Servitut som nybildas bör lokaliseras så att utövningen i princip begränsas till det gamla utövningsområdet.

Det kan i och för sig ifrågasättas om tillräckliga skäl finns för att ge något skydd åt servitut i fall som avses i 7 kap. 6 § FBL. Om man på sätt överlantmätarmyndigheten i Z län anför går in för att använda avstyckning och sammanläggning i stället för fastighetsreglering i fall då skogsservitut berörs kommer servitutet att ligga kvar utan att någon speciell bestämmelse behövs. Det synes emellertid olämpligt att vara helt hänvisad till denna metod i de berörda fallen. Det lämpligaste synes vara att man reglerar saken på det sätt som föreslås i promemorian, dvs. så att servitut av det skyddade slaget om det behövs får upphävas och sedan nybildas igen.

Om servitut som avses här inte upphävs genom uttryckligt beslut upphör det automatiskt att gälla till följd av 7 kap. 29 § JB i och med att marken frångår den fastighet i vilken servitutet upplåtits. Det bör här påpekas att servitut som på grund av den nämnda jordabalsregeln skulle upphöra automatiskt alltid bör behandlas genom formligt beslut vid förrättningen. För en sådan ordning talar bl. a. uppbyggnaden av ersättningsreglerna. Jordabalsregeln om automatiskt upphörande bör träda i direkt funktion bara i fall då man har förbisett servitutet vid förrättningen. I de nu aktuella fallen finns knappast någon sådan risk. Man bör därför kunna begränsa den föreslagna nybildningsregeln till fall där servitutet formligen har upphävts.

Överlantmätarmyndigheten i Västernorrlands län: Frekvensen av servitutsupphävanden är särskilt stor vid fastighetsregleringar som innebär att den servitutsbelastade marken överförs till en annan fastighet. I dessa fall upphör servituten automatiskt. Frågan om skyddets konstruktion i dessa fall är därför viktig.

Arbetsgruppens förslag innebär att vedservitut får nybildas i de angivna fallen som ersättning för ett sådant servitut som upphört. Gruppens förslag beträffande 15 § FBLP har ingen verkan i dessa fall. Något hinder för marköverföringen som sådan finns därför inte på grund av nämnda lagrum och lagrummet ger således inte något skydd för ser-

servitutshavaren när det är fråga om marköverföring. Ett yrkande från servitutshavaren om nybildning enligt den föreslagna tilläggsregeln i 7: 2 måste, om det bestrids av berörda markägare, prövas med hänsyn till de allmänna bestämmelserna i FBL. Prövningen kan möjligen utfalla olika beroende på om servitutshavaren vill bibehålla servitutet på den mark som tidigare belastats eller på annan mark. Men i allmänhet torde något hinder för bifall till yrkandet inte förekomma på grund av FBLs allmänna regler. Det är dock viktigt att servituten återbildas endast i sådana fall som avses i den föreslagna regeln i 15 § promulgationslagen. Arbetsgruppen har tydligen tänkt sig att väsentlighetsrekvisitet i 7: 1 FBL skall innebära en tillräcklig restriktion. ÖLM är tveksam om så är fallet. Tvekan gäller framför allt för fritidshus. ÖLM vill därför sätta ifråga om inte tilläggsregeln i 7: 2 bör utformas i närmare överensstämmelse med promulgationsbestämmelsen.

Om ett vedservitut nybildas enligt den nya regeln så torde det få karaktär av officialservitut. Det rubbas därmed inte vid en senare marköverföring och har sålunda fått en starkare ställning än tidigare. Detta är knappast motiverat, särskilt som förutsättningarna kan ändras relativt kort tid efter nybildningen. Konstruktionen bör således vara sådan att servitutet bibehåller sin karaktär av avtalservitut.

Överlantmästarmyndigheten i Jämtlands län: Överföring av mark till fastighet behöver inte alltid ske som fastighetsreglering utan kan med fördel många gånger även ske såsom avstyckning och sammanläggning. Vid val av detta sistnämnda tillvägagångssätt kan eventuella befintliga servitutsrättigheter bibehållas. — — —

Olägenheter kan uppstå när avtalservitut omändras till officialservitut. Avtalservituten bör bestå som avtalservitut.

Överlantmästarmyndigheten i Västerbottens län: Det synes lämpligt att i 7 kap. 2 § införa begreppet stadigvarande bostad för att få en samstämmighet med 15 § FBLP. Det kan annars finnas viss risk för miss-tolkning av utnyttjandegraden.

Lantbruksnämnden i Västernorrlands län tillstyrker förslaget att nybildning av vedservitut endast bör få ske som ersättning för annat vedservitut som upphör i samband med att mark som servitutet belastar överförs till annan fastighet. Nämnden anför vidare: Många av skogs-fångsservituten, särskilt de äldre, innebär fri rätt att ta virke. Då dessa fria servitut medför de största olägenheterna för rationellt skogsbruk är det viktigt att man vid nybildning av vedservitut utnyttjar möjligheterna att ändra fria servitut till anvisningsservitut. För att detta skall ske regelmässigt kan eventuellt en bestämmelse att sådan ändring skall ske tas med i den föreslagna ändringen av 7 kap. 2 § FBL.

LRF: Det är välmotiverat att införa en särskild bestämmelse som gör det möjligt att nybilda skogsfångsservitut. Möjligheten till nybildning bör ej begränsas till vedservitut utan bör omfatta alla servitut som är av väsentlig betydelse för fastighetens ändamålsenliga användning.

AB Iggesunds Bruk: Den föreslagna lydelsen har den positiva effekten att man — om inte möjlighet finns att helt upphäva ett servitut — ändå kan genomföra en fastighetsreglering om man i samband därmed nybildar ett vedservitut. Det innebär dock samtidigt den nackdelen att förrättningskostnaderna kommer att avsevärt stiga. Likvidvärdering måste ju ske av resterande servitutsrättighet. Möjligheten till sådant upphävande kan dock vara tveksamt beroende på kravet på regleringsvinst.

Mo och Domsjö AB: Förutom att det i princip är oförenligt med det allmänna intresset av avveckling av skogsservituten leder förslaget om nybildning av vedservitut till negativa verkningar. Genom nybildningen omvandlas ett avtalservitut till ett officialservitut. Servitutet erhåller därigenom helt omotiverat en bättre sakrättslig ställning. Verkan härav för panthavare och andra rättsägare med bättre rätt har inte på något sätt beaktats. Servitutet övergår dessutom till en för de flesta fastighetspekulanter mera dold tillvaro. En senare avveckling av ett sådant servitut blir därjämte ofrånkomligen förenad med kostnader. — — —

MoDo anser det riktigt att nybildning endast skall få ske i de fall servitutet bedöms vara skyddsvärt enligt 15 § FBLP. Arbetsgruppens förslag innebär enligt MoDos mening att en prövning av väsentlighetsrekvisitet vid nybildning enligt 7: 1 FBL kan ge ett annat resultat än en prövning enligt 15 § FBLP. Regeln i 7: 2 FBL bör därför utformas i nära överensstämmelse med skyddsbestämmelsen i 15 § FBLP.

SCA: Arbetsgruppen föreslår i ett tillägg till 7 kap. 2 § FBL att under vissa förutsättningar nytt skogsservitut skall få bildas i samband med fastighetsreglering. Eftersom denna möjlighet bör vara knuten till den nya undantagsregeln i 15 § FBLP föreslår vi att regeln också införes som ett nytt stycke i denna paragraf.

Sveriges lantmätareförening: Om ändring i FBLP skall genomföras är det nödvändigt att jämväl införa ändring i 7 kap. 2 § FBL. Här måste dock en precisering ske att bestämmelsen endast gäller om härskande fastighet stadigvarande används till bostad och servitutet har betydelse för fastighetens bränsleförsörjning.

Utöver veden kan helt eller delvis ingå rätt till exempelvis stängselvirke, hässjevirke och mulbete. Dessa delar av servitutet måste således värderas och upphävas i samband med fastighetsregleringen. Detta innebär en komplicerad och fördyring av fastighetsregleringsförrättningen samt ökad risk för besvär över förrättningen. Föreningen ifrågasätter om icke möjlighet jämväl skall finnas att nybilda det gamla servitutet i oförändrad omfattning i samband med fastighetsregleringen. Detta hindrar givetvis inte att förrättningsmannen eller parterna kan ta upp frågan om upphävande av skogsfångsservitutet med undantag av vedservitutet. Den av föreningen föreslagna ändringen innebär dock större valfrihet.

5 **Ikraftträdande m. m.**

Hovrätten för Nedre Norrland anser att de nya reglerna bör tillämpas på alla ärenden, som inte slutligen avgjorts vid lagens ikraftträdande. Hovrätten anför vidare: Om arbetsgruppens förslag genomförs, bör innebörden av begreppet "anhängiggjorts" klargöras. För att belysa ett fall där innebörden kan vara oklar vill hovrätten ge följande exempel. En fastighetsägare, som köpt en grannfastighet, begär att få denna överförd till sin redan tidigare ägda fastighet genom fastighetsreglering. Han ansöker om förrättningsåtgärd före den 1 februari 1978. Under förrättningshandläggningen — efter den 1 februari 1978 — upptäcker myndigheten att ett skogsfångsservitut belastar den inköpta fastigheten och att detta servitut kommer att upphöra att gälla på grund av bestämmelsen i 7 kap. 29 § andra stycket JB. Ärendet rörande marköverföringen har således uppenbarligen anhängiggjorts vid lantmäterimyndigheten före den 1 februari 1978 men servitutsfrågan har inte aktuali-

serats — eller i varje fall inte kommit till sakägarnas kännedom — förrän efter nämnda tid. Hovrätten ifrågasätter om inte de nya bestämmelserna borde tillämpas även i sådana fall.

Härnösands tingsrätt: Tingsrätten vill ifrågasätta om inte övergångsbestämmelserna bör ges annat innehåll än det föreslagna. Det torde bli svårt att förklara för berörda sakägare att ärenden angående upphävande av servitut, som vid lagens ikraftträdande är anhängiga hos fastighetsbildningsmyndighet eller överinstans, kan få olika utgång beroende på om ansökan om förrättning gjorts före eller efter ett visst datum. Några olägenheter torde inte kunna följa med en övergångsordning som innebär att de nya bestämmelserna blir tillämpliga på alla frågor om upphävande av servitut som inte blivit rättskraftigt avgjorda när lagändringen träder i kraft. Det kan förväntas att domstol, som efter överklagande har att pröva sådan fråga, kan föreskriva sådan ändring av fastighetsbildnings- och ersättningsbeslut som kan föranledas av att annan lag skall tillämpas än den underinstansen haft att rätta sig efter. Återförvisning av målen bör således i stor utsträckning kunna undvikas.

LMV: Den föreslagna övergångsregleringen har inte något stöd i lagstiftningspraxis på fastighetsbildningsområdet. Det vanliga är i stället att ny lagstiftning får tillämplighet på ärenden som är anhängiga men inte avgjorda hos fastighetsbildningsmyndigheterna när den nya lagen träder i kraft. När det gäller fullföljdinstanserna brukar huvudregeln vara att dessa tillämpar äldre rätt i mål som avgjorts av fastighetsbildningsmyndighet enligt äldre rätt. Det finns knappast skäl att avvika från dessa principer i det nu aktuella fallet.

Förslaget i promemorian är utformat så att de *nya* bestämmelserna — motsättningsvis — blir tillämpliga i ärenden som anhängiggjorts hos fastighetsbildningsmyndighet den 1 februari eller senare under år 1978. Såvitt beträffar handläggningen hos fastighetsbildningsmyndigheterna synes det vara självklart att de äldre bestämmelserna måste tillämpas under år 1978 och att de nya bestämmelserna därefter bör gälla. Därutöver synes innebörden av den föreslagna regleringen bli att de nya bestämmelserna skall tillämpas hos fullföljdsinstanserna även om saken avgjorts enligt de äldre bestämmelserna av fastighetsbildningsmyndighet. En sådan reglering ger en ganska svåröverskådlig och slumpmässig avgränsning av de nya bestämmelsernas räckvidd. *LMV* ifrågasätter om det finns tillräckliga skäl för en sådan lösning. Det kan tilläggas att det enligt inhämtade upplysningar hittills inte synes ha kommit in något särskilt stort antal ansökningar sedan den 1 februari 1978. Av de inkomna torde inte många ha blivit eller kunna väntas bli föremål för beslut under året.

Lantbruksnämnden i Västernorrlands län anser att det inte finns skäl att ge de nya bestämmelserna retroaktiv verkan och föreslår att de skall gälla bara i ärenden som anhängiggörs efter år 1978.

LRF tillstyrker att de nya bestämmelserna träder i kraft den 1 januari 1979 men föreslår att de skall tillämpas i alla ärenden som är anhängiggjorda vid fastighetsbildningsmyndighet vid ikraftträdandet.

Forse servitutsgrupp: Vi noterar att en lagändring får tillämpning på ärenden anhängiggjorda fr. o. m. 1978-02-01 även om detta i och för sig inte hjälper servitutsgruppens redan påbörjade ärenden.

SCA tillstyrker övergångsbestämmelserna i promemoriaförslaget.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen**

Härigenom föreskrivs att 15 § lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 §

Servitut avseende skogsfång eller bete får upphävas genom fastighetsreglering, även om sådana omständigheter som avses i 7 kap. 5 § fastighetsbildningslagen ej föreligger.

Första stycket gäller ej i den mån ett servitut avser rätt att ta ved till fastighet som används till stadigvarande bostad.

Överförs mark som belastas av vedservitut till annan fastighet, får sådant servitut som anges i andra stycket bildas som ersättning utan hinder av 7 kap. 2 § första stycket fastighetsbildningslagen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1979.

¹ Lagen omtryckt 1971: 1036.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1978-11-01

Närvarande: justitierådet Hesser, regeringsrådet Hamdahl, justitierådet Höglund, justitierådet Hessler.

Enligt utdrag av protokoll vid regeringsssammanträde den 5 oktober 1978 har regeringen på hemställan av statsrådet Olsson beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Jan Förström.

Förslaget föranleder följande yttrande av *lagrådet*.

De föreslagna bestämmelserna, som enligt det remitterade förslaget bildar två nya stycken i 15 § lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen, föranleder ej erinran i sak.

I redaktionellt hänseende kan ifrågasättas, om de nya bestämmelserna skall ha sin plats i fastighetsbildningslagens promulgationslag. Med hänsyn till att de inte bara tar sikte på avveckling av servitut utan också innefattar en möjlighet att bilda nytt servitut finns skäl för att anse att de hellre borde få sin plats i själva fastighetsbildningslagen, bland där intagna bestämmelser om servitut i 7 kap. Av remissprotokollet framgår emellertid att förslaget inte innebär någon ändring i den vid fastighetsbildningslagens tillkomst föreliggande tanken, att skogsfångsservituten så småningom bör avvecklas helt. Med hänsyn härtill och till att enligt vad som upplysts vid föredragningen inför lagrådet en revision av fastighetsbildningslagens bestämmelser om servitut övervägs finner sig lagrådet nu ej böra rikta någon erinran mot de föreslagna bestämmelsernas placering.

Den såsom andra stycke i 15 § intagna bestämmelsen har formen av undantag från den gällande bestämmelsen i paragrafen. Denna senare bestämmelse är själv en undantagsregel i förhållande till huvudbestämmelserna om servitut i fastighetsbildningslagen. För att bestämmelserna skall bli något mindre svårlästa förordar lagrådet den redaktionella ändringen att den nya bestämmelsen tas upp som en andra mening i paragrafens första stycke i direkt anslutning till den gällande bestämmelsen och får innehålla, att vad som sagts i denna dock ej gäller i den mån servitutet avser rätt att ta ved till fastighet som används till stadigvarande bostad.

Den såsom tredje stycke i paragrafen föreslagna bestämmelsen får då bilda ett andra stycke. Den synes böra med vissa redaktionella jämkningar ges lydelsen, att utan hinder av 7 kap. 2 § första stycket fastighetsbildningslagen får servitut avseende rätt att ta ved till fastighet som används till stadigvarande bostad bildas som ersättning, när servitut innefattande sådan rätt helt eller delvis upphör genom att mark överförs till annan fastighet.

De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 januari 1979. Särskild övergångsbestämmelse har ej föreslagits. Enligt vad som anförs i remissprotokollet är avsett att de nya bestämmelserna skall tillämpas fullt ut från och med nämnda dag. Det innebär, att de kommer att kunna tillämpas i alla ärenden som inte dessförinnan har avgjorts genom ett laga-kraftvunnet avgörande. En sådan ordning är enligt vad som framgår av remissprotokollet motiverad av att det ansetts viktigt att bestämmelserna träder i kraft så snart som möjligt.

Den sålunda föreslagna ordningen med avseende på ikraftträdandet innebär, att de nya bestämmelserna skall tillämpas både av fastighetsbildningsmyndigheten i ännu ej avslutade ärenden och av överinstanserna i ärenden som av lägre instans prövats enligt äldre rätt. Överraskande resultat kan därmed komma att inträda i flera fall och förorsaka parter kostnader för förrättningar som visar sig vara helt onyttiga.

Med hänsyn till servitutshavarna föranleder den föreslagna ordningen med avseende på ikraftträdandet ej någon erinran. De intressen som företräds av ägare av tjänande fastigheter får anses vara av den arten att den föreslagna ordningen även för deras del bör kunna godtagas. Lagrådet vill emellertid förorda, att möjlighet skapas för dem som ådragit sig kostnader för en förrättning, som genom ikraftträdandet av den nya lagen visar sig bli helt onyttig, att bli befriade från betalningsskyldighet mot statsverket med anledning av förrättningen.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1978-11-02

Närvarande: statsministern Ullsten, ordförande, och statsråden Sven Romanus, Mundebo, Wikström, Friggebo, Wirtén, Huss, Rodhe, Wahlberg, Hansson, Enlund, Lindahl, Winther, De Geer, Blix, Cars, Gabriel Romanus, Tham, Bondestam

Föredragande: statsrådet Friggebo

Proposition om ändring i lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till lag om ändring i lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har lämnat det remitterade förslaget utan erinran i sak. Jag ansluter mig till lagrådets förslag till redaktionella ändringar av lagförslaget.

Avsikten är att de nya bestämmelserna skall tillämpas både av fastighetsbildningsmyndigheten och av överinstanserna i alla ärenden som vid ikraftträdandet inte har avgjorts genom ett lagakraftvunnet avgörande. Som lagrådet påpekar kan detta leda till att parter förorsakas kostnader för förrättningar som efter ikraftträdandet av de nya bestämmelserna visar sig onyttiga. Det kan därför finnas skäl att i vissa fall låta en part bli befriad från betalningsskyldighet mot statsverket med anledning av förrättningen. Jag ämnar ta upp denna fråga med i första hand lantmäteriverket.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen
att antaga det av lagrådet granskade förslaget med vidtagna
ändringar.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga det förslag som föredraganden har lagt fram.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 5 oktober 1978.

Innehåll

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 5 oktober 1978	3
1 Inledning	3
2 Föredraganden	4
2.1 Upphävande av skogsfångsservitut	4
2.2 Ersättning för skogsfångsservitut	9
2.3 Nybildning av skogsfångsservitut	11
2.4 Övriga frågor	14
2.5 Ikraftträdande m. m.	15
3 Upprättat lagförslag	16
4 Hemställan	16
5 Beslut	16

Bilagor

1 Promemorian Upphävande av skogsfångsservitut	17
2 Sammanställning av remissyttranden	36
3 Det remitterade lagförslaget	63
Utdrag av lagrådets protokoll den 1 november 1978	64
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 2 november 1978	66

